

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství



ANALÝZA VLIVU RODINNÉ POLITIKY
NA PORODNOST V ČR V LETECH 1945-
2018

bakalářská práce

Autor: Veronika Legorská

Vedoucí práce: Ing. Tereza Lukášová

Rok: 2018

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Veronika Legorská
V Praze, dne 25. 4. 2018

Poděkování

Ráda bych poděkovala Ing. Tereze Lukášové za vedení této bakalářské práce, za přínosné rady a vstřícný přístup. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost a podporu během celého mého studia.



ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Veronika Legorská**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Národní hospodářství**
Název tématu: **Analýza vlivu rodinné politiky na porodnost v letech 1945-2018**

Zásady pro vypracování:

1. Cíl práce
Cílem bakalářské práce je analýza realizovaných opatření československé a později české rodinné politiky v letech 1945-2018 a jejich vliv na porodnost.
Hypotéza 1: Daňové zvýhodnění na dítě je jedním z efektů, který vede k tomu, že se rodí více dětí vyššího pořadí.
2. Význam, aktuálnost zvoleného tématu
Vzhledem k tomu, že výdaje na starobní důchody tvoří významnou část státního rozpočtu a problém stárnutí populace se stává stále více aktuální, například z důvodu úbytku ekonomicky aktivního obyvatelstva, je důležité zaměřit se na to, jaký vliv má rodinná politika na porodnost. V historii se opatření ze strany státu měnila a s tím se také měnila porodnost. Od roku 1944, kdy počet živě narozených dětí překročil 225 000, pozorujeme klesající porodnost. V 70. letech se počet živě narozených dětí zvýšil skoro na 200 000, ale od té doby se porodnost opět snižuje. Až od roku 2012 vidíme mírný nárůst živě narozených dětí.
3. Charakteristika teoretické části práce
Teoretická část představí základní koncepty sociální a rodinné politiky, včetně souvisejících pojmů. V rámci rodinné politiky budu definovat její zabezpečení, nástroje a cíle. Dále se zaměřím na faktory ovlivňující porodnost, jako je například vzdělání žen, nezaměstnanost, nedostupné bydlení a výše státní sociální podpory.
4. Charakteristika praktické části práce
V praktické části bude analyzován vývoj prorodinných opatření rodinné politiky ve sledovaném období. Dále bude analyzován vývoj finanční podpory rodin a vývoj porodnosti v České republice. V této části budou také analyzovány vybrané faktory ovlivňující porodnost (například HDP nebo nezaměstnanost).
5. Klíčová slova:
Rodinná politika, porodnost, daňové zvýhodnění na dítě, sociální politika
Key words:
family policy, birthrate, child tax benefit, social policy

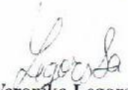
Rozsah práce: 45 normostran

Seznam odborné literatury:

1. RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou? : porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-01-6.
2. FRANCOVÁ, H. – NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-125-3.
3. MITCHELL, E. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. ISBN 978-80-86729-54-1.
4. MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3630-3.
5. TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.

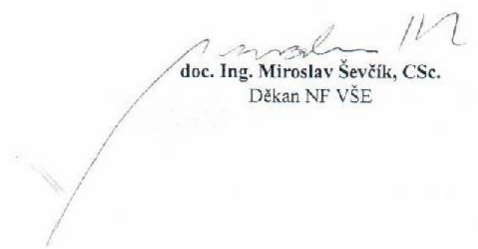
Datum zadání bakalářské práce: únor 2018

Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2018


Veronika Legorská
Řešitelka


Ing. Tereza Lukášová
Vedoucí práce


doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí katedry


doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je analyzovat vliv rodinné politiky na porodnost v letech 1945-2018 a zjistit, zda daňové zvýhodnění na dítě je jedním z faktorů, který vede k tomu, že se rodí více dětí vyššího pořadí. Teoretická část popisuje pojmy, které velmi úzce souvisí s rodinnou politikou, také popisuje rodinnou politiku samotnou. V praktické části je rodinná politika analyzována v jednotlivých obdobích a je zasazena do kontextu společenských a politických změn ve zkoumaném období. V každém období je analyzován vliv rodinné politiky na porodnost a plodnost. Výsledky analýzy ukazují, že rodinná politika měla v každém období jiný vliv na porodnost, v jednom období dokonce vliv negativní. Hypotéza práce se mi nepodařila vyvrátit ani potvrdit. Ve většině období daňová zvýhodnění neměla vliv na narození více dětí vyššího pořadí, pouze ve dvou období se hypotéza potvrdila, a to v období, kdy fungovalo společné zdanění manželů a v období, kdy se zvýšily přídavky na druhé a třetí narozené děti.

Klíčová slova: Rodinná politika, porodnost, daňové zvýhodnění na dítě, sociální politika, plodnost

JEL klasifikace: J11, J13, K34, J17, N3

Abstract

The aim of the bachelor thesis is to analyse the impact of family policy on the birth rate from 1945 to 2018 and to find out whether the tax advantage for the child leads to the birth of more children of higher order. The theoretical part deals with terms that are very closely related to family policy and also deals with family policy itself. In the practical part, family policy is analyzed in individual periods and is set in context of social and political changes in the examined period. In each period, the impact of family policy on birth rate and fertility is analyzed. The results of the analysis show that family policy had different influence on birth every time, in one period it had even negative influence. I have not been able to disprove or confirm the hypothesis of my work. In most periods, tax benefits did not affect the birth of more senior children, only in one period the hypothesis was confirmed, that is in the period when the joint taxation of married couples worked.

Key words: Family policy, birthrate, child tax benefit, social policy, fertility

JEL classification: J11, J13, K34, J17, N3

Obsah

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Sociální politika	10
1.1 Objekty a subjekty sociální politiky	10
1.2 Nástroje sociální politiky	10
1.3 Cíle sociální politiky	11
2. Populační politika	12
3. Rodinná politika v ČR	13
3.1 Definice pojmu rodina a rodinná politika	13
3.2 Plodnost a porodnost	14
3.3 Typy rodinné politiky	14
3.4 Cíle a cílové skupiny rodinné politiky	16
3.5 Rodinná politika a rodina v dokumentech EU	16
3.6 Právní rámec ČR	17
3.7 Institucionální zabezpečení rodinné politiky	18
3.8 Faktory ovlivňující rozhodování žen, kolik mít dětí.....	19
3.8.1 Ekonomická teorie a Beckerův model	20
3.8.2 Vzdělání	21
3.8.3 Trh práce	21
3.8.4 Vliv regionu.....	21
3.8.5 Religiozita a vliv církve	22
PRAKTICKÁ ČÁST	23
4. Vývoj rodinné politiky a porodnosti v ČSR a ČR v období 1945-2018.....	23
4.1 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 1945-1959	23
4.1.1 Základní ukazatele plodnosti, porodnosti a jejich vývoj v letech 1945-1959	28
4.2 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 1960-1979	31
4.3 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 1980-1999	38
4.4 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 2000-2018	45
4.4.1 Aktuální stav přímých nástrojů rodinné politiky.....	49
4.4.2 Nepřímá finanční podpora-daňová opatření.....	50
4.4.3 Vývoj plodnosti a porodnosti	51
5. Vliv HDP a nezaměstnanosti na plodnost.....	54
Závěr	56
Seznam použitých zdrojů.....	59
Seznam použitých zkratk	69
Seznam grafů a tabulek.....	70

Úvod

Jednou z hlavních funkcí rodiny je funkce reprodukční, která je vzhledem k současné situaci velmi důležitá, hlavně proto, že vývoj populace má přímý vliv na ekonomickou situaci celé společnosti. V současné době je velmi aktuálním tématem proces stárnutí populace. Snižuje se porodnost, ale také úmrtnost, a to má za následek zvyšování počtu důchodců pobírajících starobní důchod, a snížení počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, což je z ekonomického hlediska velký problém. V dlouhodobém měřítku to znamená vymírání populace. Porodnost a úmrtnost určují věkovou strukturu obyvatelstva. Jestliže se snižuje porodnost, znamená to, že roste počet ekonomicky neaktivního obyvatelstva a snižuje se skupina lidí v reprodukčním věku, což má za následek opět snížení porodnosti.

V návaznosti na stárnutí populace je dalším často zkoumaným tématem rodinná a populační politika. Od roku 1945 prošly tyto politiky, ale také celá společnost významnými změnami. V dnešní době chce stále více mladých lidí studovat a budovat svou pracovní kariéru, čímž odkládají manželství a rodičovství na pozdější dobu. Věk prvorodiček se zvyšuje, a tím se zvyšuje i počet bezdětných rodin, nebo rodin pouze s jedním dítětem. V dřívějších letech mnoho lidí uzavíralo manželství ještě před 20. narozeninami, také prvorodičky měli mnohem častěji dítě kolem 20 let. Bylo to běžné, ale v dnešní době si tohle dokáže představit jen málo lidí tohoto věku. Porodnost je tedy velmi důležitým ukazatelem, dalším důležitým ukazatelem je také plodnost. Od roku 1946, kdy úhrnná plodnost dosáhla hodnoty 3,25, pozorujeme klesající plodnost. V 70. letech se úhrnná plodnost zvýšila na 2,42, ale od té doby se plodnost opět snižovala. Plodnost se začala trvale zvyšovat až s nástupem 21. století, a to s výjimkou ekonomické krize. Vzhledem k těmto skutečnostem je dnes velmi důležitá hlavně reprodukční funkce rodiny a rodinná politika je v dnešní době velice významná. Je potřeba podporovat rodiny s dětmi, aby měly více dětí.

Pro výše zmíněné problémy mě tato problematika velice zajímá, a to hlavně z důvodu obavy o naši budoucnost a o budoucnost dalších generací.

V teoretické části budu postupovat na základě metody literární rešerše. Budu definovat pojmy sociální a populační politika, z důvodu, že tyto dvě politiky mají velmi blízko k politice rodinné. V další části budu popisovat rodinnou politiku, její typy, cíle, cílové skupiny, a také ukotvení rodinné politiky v právním rámci České republiky a v dokumentech Evropské unie. Dále se budu zaměřovat na institucionální zabezpečení

této politiky a popíši faktory, které mají vliv na rozhodování žen o tom, kolik budou mít dětí.

V praktické části budu analyzovat jednotlivá období od roku 1945. V každém období se zaměřím na vývoj rodinné politiky, shrnu, jaké nástroje rodinné politiky v té době fungovaly, dále popíši vývoj porodnosti a plodnosti a jaký vliv na tyto ukazatele měly dané nástroje rodinné politiky. Tento postup jsem zvolila pro lepší představu o tom, jaké nástroje rodinné politiky měly pozitivní či negativní vliv na porodnost v určitém období.

Cílem této práce je vyvrátit či potvrdit hypotézu, že daňové zvýhodnění na dítě je jedním z faktorů, který vede k tomu, že se rodí více dětí vyššího pořadí. Ověření této hypotézy proběhne analýzou vývoje daňového zvýhodnění rodin s dětmi a jeho porovnáním s vývojem úhrnné plodnosti a porodnosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Sociální politika

Sociální politika je velmi široký pojem a její definice není jednoznačná. Je nutné zdůraznit, že sociální politika nevzniká izolovaně, ale v souladu s dalšími sférami společnosti (politické, ekologické, sociální). Každý autor práce o sociální politice si vymezuje svoji vlastní definici sociální politiky. Jednou z definic je definice od Karla Engliše a zní: „*Praktické snažení, jehož nejúčinnějšími prostředky je státní moc a právo a které směřuje k ideálnímu společenskému celku*“ (Kotous, 2013, str. 9). Další definicí je například definice od Igora Tomeše: „*Sociální politika je soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo udržení a fungování svého či jiného sociálního systému*“ (Tomeš, 2010, str. 29).

1.1 Objekty a subjekty sociální politiky

Objekty sociální politiky jsou ti, na které je sociální politika orientována, a kdo z ní má prospěch (Tomeš, 2010). Mohou to být všichni občané dané země, skupina občanů i jednotlivci. Záleží na tom, na koho je orientováno opatření sociální politiky, a to může být orientováno jak na celou populaci (právo na zdravotní péči), na určité skupiny obyvatelstva, tak i na jednotlivce (rodiny s dětmi), (VŠERS, 2016).

Subjekty jsou ti, kteří sociální politiku řídí a nesou za ni odpovědnost před objekty. Subjekty určují cíle, pojetí, obsah a úkoly sociální politiky, nejhlavnějším subjektem je stát. Existuje ale i mnoho dalších subjektů, které sociální politiku realizují zejména na nižších úrovních (finanční úřady, úřady práce), (VŠERS, 2016).

1.2 Nástroje sociální politiky

Nástroje sociální politiky jsou soubory opatření, které slouží k uskutečňování funkcí a cílů této politiky (Tomeš, 2010).

Typy nástrojů můžeme rozlišit na: program, kolektivní vyjednávání a nástroje realizačního charakteru. Kolektivní vyjednávání je v ČR nástroj, který se začal uplatňovat až po roce 1989. Je důležitý z hlediska krátkodobých záměrů a má velmi preventivní charakter, má předcházet konfliktům. Kolektivní vyjednávání představuje princip dosahování konsensu mezi sociálními partnery, kteří jednají o sociálních

skutečnostech. Je základní formou komunikace mezi nimi. Výsledkem tohoto vyjednávání jsou kolektivní smlouvy, mezi ně patří: generální dohoda, kolektivní smlouvy vyššího typu a podnikové kolektivní smlouvy. Nástroje realizačního charakteru se dělí na sociální příjmy (dávky důchodového a nemocenského pojištění), sociální služby (služby spojené s péčí o staré, neschopné, nemohoucí apod.), věcné dávky (léky, zdravotní pomůcky, šatstvo, potraviny), účelové půjčky (půjčky k podpoře bydlení nebo půjčky na vzdělání) a různé úlevy a výhody (Francová, 2008).

1.3 Cíle sociální politiky

Základními cíli sociální politiky jsou rozvoj člověka, zajištění rovných příležitostí všem a zdokonalování životních podmínek. Zajištění rovných příležitostí všem je velmi obtížné, znamená to zajistit rovný přístup ke zdravotní péči, ke vzdělání, k pracovním příležitostem, také garantovat minimální příjem. Zvláštní pozornost musí být věnována občanům se zhoršeným zdravotním stavem, závazkem péče o děti nebo etnickým menšinám. Tyto skupiny se nesmí dostávat na okraj pracovních či jiných společenských aktivit. Zajištění rovných příležitostí se může dosáhnout pouze přes protidiskriminační zákony (Francová, 2008).

V ČR se cíle sociální politiky formují podle časového horizontu a podle závazného rámce. Podle časového horizontu dělíme cíle na dlouhodobé (např. vize, strategie, koncepce), střednědobé (např. program vlády na čtyřleté volební období nebo program politické strany) a krátkodobé (roční nebo tříleté plány nebo projekty). Závazný rámec znamená, že subjekty sociální politiky, především v demokratické společnosti, musí stanovovat cíle tak, aby byly v souladu s právním rámcem (mezinárodním a národním). Právo je vždy nad cíli sociální politiky a právní rámec je ukotven v ústavě státu, dává subjektům prostor pro vymezení sociálních cílů (Tomeš, 2010).

2. Populační politika

Populační politika je pojem, který se v politice moc neobjevuje, a když ano, tak většinou ve spojení s migrační politikou. Neexistuje žádná ucelená koncepce populační politiky. Neznamená to ale, že by podmínkám reprodukce populace nebyla věnována ze strany státu žádná pozornost. Cílem populační politiky je zvyšování úrovně plodnosti (Kocourková, 2002).

Definice populační politiky existují dvě. Užší pojetí a širší pojetí. Užší pojetí znamená, že populační politika je souhrn veřejných politik, který byl přijat za účelem plodnosti nebo populačního růstu. „*V širším smyslu lze za populační politiku označit celkovou sociální, hospodářskou či jinou politiku vlády, která přímo či nepřímo ovlivňuje demografické proměnné*“ (Loužek, 2002, str. 38).

3. Rodinná politika v ČR

V této kapitole se budu věnovat obecně rodinné politice, dále popíši plodnost a porodnost. Také se zaměřím na cíle a cílové skupiny rodinné politiky a na to, jak je rodinná politika zabezpečená institucionálně a jaký je právní rámec v ČR. Nakonec se budu věnovat faktorům, které působí na to, kolik se žena rozhodne mít dětí.

3.1 Definice pojmu rodina a rodinná politika

Rodina je po staletí chápána jako nejdůležitější instituce státu. Jednou z jejích hlavních a tradičních funkcí je reprodukce. Rodina by měla být podporována státem, který pomocí rodinné politiky o rodinu pečuje. Hlavním důvodem zvýšené pozornosti na rodinnou politiku je stárnutí populace a nízká porodnost. Díky tomu se zvyšuje průměrný věk obyvatel, a důsledkem toho se zvyšují náklady na zdravotní a sociální oblast (Matějková, Paloncyová, 2005).

Rodina je základním pojmem rodinné politiky. Přesná a jednotná definice však neexistuje. Ani zákon o rodině přesně nevymezuje tento pojem. Jedno z vymezení rodin můžeme najít v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, §7, odst. 1, kde je rodina definována takto: *„Za rodinu se považuje oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba.“*

V dnešní době je rodina považována za instituci, která je tvořena rodiči nebo jedním rodičem a dětmi. V nejlepším případě se jedná o vlastní děti obou rodičů. Proměny rodiny v posledních desítkách let tuto definici problematizují. Nestabilita rodiny a praktické způsoby řešení dopadů rozpadu rodiny, kdy např. potřeby osiřelého dítěte nebo dítěte po rozvodu zabezpečují kromě „zbylého“ rodiče (nebo místo obou nežijících rodičů) jiné příbuzné nebo nepříbuzné osoby, to vše vede k tomu, že rodinu odpovídající výše zmíněnému vymezení, tj. párovou monogamickou dvougenerační rodinu, často označujeme za „tradiční rodinu“ (Kuchařová, 2006).

Koncepce rodinné politiky se časem mění a vyvíjí. Hlavním úkolem rodinné politiky je vytvářet podmínky k tomu, aby lidé a rodiny mohli činit takové životní volby, které budou odpovídat jejich životním plánům, cílům a hodnotám. Nejedná se

pouze o rodinný život a o výchovu dětí, ale také o pracovní a veřejný život (Matějková, Paloncyová, 2005).

Definice rodinné politiky existuje mnoho, jedna obecná definice ale neexistuje. Jednou z mnoha definic je, že: „*Rodinná politika ve své podstatě představuje souhrn aktivit a opatření za účelem podpory rodiny*“ (MPSV, 2008, str. 8). Dále můžeme definici rozdělit na užší a širší pojetí. Rodinná politika se podle užšího pojetí zaměřuje výhradně na páry s dětmi nebo na osamělé rodiče a zahrnuje dávky a služby pro tyto osoby. Tato definice zahrnuje hotovostní i věcnou podporu formou přímých finančních transferů a dále slev na daních pro rodiny s dětmi. Také formou mateřské a rodičovské dovolené. Širší pojetí se vztahuje na rozšíření rodinné politiky na všechny oblasti veřejných politik, které mohou mít vliv na blaho rodin (Bagavos, 2001). Ve své práci budu pracovat s užším pojetím rodinné politiky.

3.2 Plodnost a porodnost

Lidská populace přežívá díky své reprodukci, když se do společnosti rodí noví členové. „*Porodnost v demografickém smyslu vyjadřuje, kolik dětí populace vyprodukuje, to je kolik dětí porodí za určitou časovou jednotku, obvykle za jeden rok*“ (Rabušic, 2001, str. 28). Kromě porodnosti existuje také pojem plodnost, který vyjadřuje fyziologickou schopnost jedinců zplodit děti. Výsledný efekt se udává v počtu narozených dětí. Plodnost se také označuje jako fertilita (Rabušic, 2001).

Podle Rabušice (2001) závisí porodnost na věkové struktuře populace. Počet narozených dětí v určité zemi za daný kalendářní rok je závislý na počtu žen, které jsou v produktivním věku. Čím vyšší počet těchto žen v zemi bude, tím vyšší bude počet narozených dětí. To je jeden z důvodů, proč je v určité zemi určitá úroveň porodnosti.

Přirozená plodnost znamená, že partneři se nebudou pokoušet o ukončení plození dětí dříve, než jim skončí biologická plodnost. Partneři jednoduše plodí děti bez ohledu na to, jestli už doma mají dvě, tři nebo více dětí, nepraktikují žádná antikoncepční opatření (Weeks, 2008).

3.3 Typy rodinné politiky

Jak uvádí Matějková s Paloncyovou (2005), vymezení typů rodinné politiky, která je spjata s politikou sociální, je velmi problematické, a to i z důvodu, že definice

a obsah rodinné politiky jsou nejednoznačné. Díky tomu existuje více typologií rodinné politiky.

Mezi prvními, kteří začali analyzovat rodinnou politiku, byli mimo jiné také Kamerman a Kahn. Definovali pojmy explicitní a implicitní rodinná politika. Rozdíl mezi nimi je v existenci či neexistenci politického programu na rodinu. Země s explicitním konceptem mají vytyčenou zákonnou formu institucionální formulace rodinné politiky a politické cíle, které jsou zaměřeny na rodinnou politiku, jsou jasně stanoveny. Země s implicitní politikou takovou charakteristiku nemají. Obecně tyto politiky nejsou určeny přímo rodinám, ale jsou zaměřeny především na problematiku žen a dětí, chudoby, zaměstnání apod. (Matějková, Paloncyová, 2005).

Další typologií je typologie sociálních států podle Esping-Andersena. S daným typem sociálního státu je vždy spjat typ rodinné politiky (Matějková, Paloncyová, 2005). Esping-Andersen (1990) rozlišuje sociální státy na základě způsobu stratifikace, míry dekomodifikace a vztahem mezi rodinou, trhem a státem. Tyto typy jsou: liberální, konzervativní a sociálně demokratický.

Liberální režim spoléhá zejména na soukromý trh. Státní sociální zabezpečení je minimální a příjemci jsou obvykle testováni, dávky jsou určeny především nízkopříjmovému obyvatelstvu, a hlavně pracující třídě. Sociální služby jsou zde podfinancovány. V liberálním režimu není rodina výrazně podporována, stát intervenuje pouze v krizových situacích. Tento režim se uplatňuje např. v USA, VB a Švýcarsku (Esping-Andersen, 1999).

Konzervativní režim se zaměřuje především na osoby, které nejsou zaměstnány z důvodu odchodu do důchodu, ztráty pracovního místa nebo kvůli zdravotnímu postižení. V tomto systému je žena ekonomicky závislá na muži (živiteli rodiny), prosazuje se tu tradiční dělba rolí muže a ženy. Ženy by měly pracovat na zkrácený úvazek, jejich hlavním úkolem je starost o děti a o domácnost. V tomto režimu se projevuje velmi nízká podpora skloubit rodinu a zaměstnání. Tento režim nalezneme v Německu, Nizozemsku nebo Francii (Matějková, Paloncyová, 2005).

Sociálně demokratický režim maximalizuje rovnost obyvatel. Dávky, které jsou poskytovány veřejným sektorem, jsou velmi vysoké. Tento model poskytuje transfery přímo dětem a bere zodpovědnost v péči o děti, staré a potřebné. Nejvíce charakteristickým znakem je spojení welfare a práce, plná zaměstnanost je podmínkou pro dosažení závazků, které jsou vytvořeny v tomto systému. Tento systém umožňuje

vhodné skloubení pracovní a rodinné sféry. Tento režim se může označovat také jako skandinávský, podle zástupců, kteří tento model využívají (Esping-Andersen, 1990).

3.4 Cíle a cílové skupiny rodinné politiky

Podle MPSV (2005, str. 9) je základním cílem rodinné politiky „vytvořit všestranně příznivější společenské klima a podmínky pro rodinu, umožňující lidem realizovat vlastní životní strategie v naplňování partnerských a rodičovských plánů. Respektovat přitom diferencované zájmy a potřeby různých rodinných typů a členů rodin.“

Stát má povinnost ochraňovat a podporovat funkční rodiny. Mezi tyto povinnosti patří: podporovat založení rodiny (např. novomanželské dávky nebo půjčky), chránit a podporovat těhotné ženy a matky v době mateřství (tato podpora by měla být zejména prostřednictvím porodného, dávek v mateřství, pracovněprávní ochranou nebo mimo jiné rodičovským příspěvkem). Dále musí stát rodinám poskytovat ekonomickou podporu při výchově dětí (to jsou např. rodinné přídavky), stát má také chránit zájmy dětí, především jim vytvářet rovné šance, dále poskytovat přiměřené sociální, zdravotní a vzdělávací služby (Tomeš, 2011).

Cílovou skupinou rodinné politiky jsou rodiče, děti, dále také ženy v době těhotenství. Právo na rodinu patří mezi občanská i sociální práva. Toto právo je nezadatelné, neodnímatelné a neprohláskitelné, a patří do soukromoprávní sféry (Tomeš, 2011).

3.5 Rodinná politika a rodina v dokumentech EU

Tvorba rodinné politiky je v kompetenci každého členského státu EU. Každý členský stát ale musí respektovat závazky, plynoucí z legislativních norem, které jsou přijímány buď na úrovni EU, nebo na celosvětové úrovni OSN. Měly by být dodržovány zejména dvě hlavní úmluvy: Světová úmluva o právech dítěte a Listina základních práv Evropské unie. Úmluva o právech dítěte byla přijata do českého právního řádu v roce 1991, stanovuje několik principů, které mají být dodržovány na úrovni státu i na úrovni rodiny. Je to například právo na život, odstranění diskriminace, nejlepší zájem dítěte nebo respekt k názoru dítěte (MPSV, 2017a). Listina (charta) základních práv Evropské unie zaručuje právo uzavřít sňatek a založit rodinu. Charta

dále zaručuje právo na respektování soukromého a rodinného života, každý člověk má také právo na respektování obydlí a různých druhů komunikace (Euroskop, 2007).

Dopad na rodinnou politiku mají také cíle, které si Rada Evropské unie stanovila na summitu v Barceloně v roce 2002. Tyto cíle jsou, že členské státy by měly odstranit překážky účasti žen na trhu práce, a zároveň se ohlížet na poptávku po zařízeních péče o děti a na její poskytování tak, aby byly v roce 2010 zajištěny služby péče o děti pro nejméně 90 % dětí ve věku od tří let do věku povinné školní docházky a nejméně pro 33 % dětí do tří let věku (Barcelona, 2013).

Vzhledem k tomu, že tyto cíle ve většině evropských států nebyly do roku 2010 dodrženy, byly znovu zařazeny mezi prioritní cíle EU s cílem plnění k roku 2020 (MPSV, 2017a).

Situace v ČR je neuspokojivá, a proto jí bylo v roce 2012 ze strany Evropské Unie dáno doporučení ke zlepšení. Hlavním doporučením je, že má být otevřen vstup na trh práce pro druhého vydělávajícího člena v domácnosti. Toho má být dosaženo pomocí daňových zvýhodnění (MPSV, 2017a).

3.6 Právní rámec ČR

V České republice jsou rodina a rodičovství pod ochranou státu a zároveň je zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých. Rodiče mají právo pečovat a vychovávat své děti, a naopak děti mají právo na tuto výchovu a péči, a to, jak děti narozené v manželství, tak i děti narozené mimo manželství. Právo na pomoc státu mají rodiče, kteří pečují o děti. Rozhodnutím soudu na základě zákona mohou být práva rodičů omezena a děti mohou být od rodičů odloučeny i proti jejich vlastní vůli (Sbírka zákonů, 2018).

Rodinné vztahy upravuje zákon o rodině, který se zabývá mimo jiné manželstvím, určením rodičovství a vzájemnou vyživovací povinností rodičů a dětí a mezi manžely. Rodiče mají právo a odpovědnost vůči svým dětem dle zákona č. 94/1963, Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, k těmto právům patří: rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově svých dětí, oběma rodičům náleží rodičovská zodpovědnost, která může být omezena pouze opatřeními určenými soudem, například v případě, že ve výkonu rodičovské zodpovědnosti brání rodiči závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte. Zákon také upravuje vyživovací povinnosti v rodině: vzájemná mezi manžely, a to za určitých okolností i po rozvodu, vzájemná předků

a potomků. Rodiče mají vyživovací povinnosti vůči svým dětem do té doby, než jsou děti schopny žít se samy.

Ochrana žen v době těhotenství a mateřství je zajištěna zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Tento zákon definuje dávky, které jdou z nemocenského pojištění: nemocenská, peněžitá pomoc v mateřství, dávka otcovské poporodní péče, ošetrovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Podle tohoto zákona má žena nárok na peněžitou pomoc v mateřství, jestliže se jako pojištěnec účastnila pojištění alespoň po dobu 270 kalendářních dní v posledních dvou letech, v případě samostatně výdělečné osoby je tato doba alespoň 180 kalendářních dní v posledním roce před dnem počátku podpůrčí doby. Podpůrčí doba pro peněžitou pomoc v mateřství činí 28 týdnů a v případě, že žena porodí dvě a více dětí 37 týdnů. „*Výše peněžité pomoci v mateřství za kalendářní den činí 70 % denního vyměřovacího základu*“ (Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, §37).

Finanční podpora rodin je zajištěna zákonem č. 117/1995 o státní sociální podpoře. Náklady na tuto podporu nese výhradně stát. Tyto dávky jsou buď závislé na výši příjmu rodiny (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné) nebo nezávislé na výši příjmu rodiny (rodičovský příspěvek, pohřebné). Rozhodný příjem pro přiznání dávky: „*se stanoví jako měsíční průměr příjmů rodiny připadajících na rozhodné období. Měsíční průměr příjmů rodiny se stanoví jako součet jednotlivých měsíčních průměrů příjmů oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných.*“ (Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, §4).

Ochrana v pracovním poměru je ženám zajištěna podle zákona zákoníku. Zakázáno je zaměstnávat těhotné ženy pracemi, které by mohly ohrozit jejich těhotenství. Zaměstnavatel musí poskytnout kojícím ženám zvláštní přestávky na kojení, přestávky se započítávají do pracovní doby (Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce).

3.7 Institucionální zabezpečení rodinné politiky

Rodinná politika je realizována na státní, regionální a lokální úrovni. Hlavní roli v realizaci rodinné politiky má stát, který vytváří podmínky a podněty pro regionální a lokální rodinnou politiku (MPSV, 2017a). Stát realizuje rodinnou politiku prostřednictvím Ministerstva práce a sociálních věcí, které vytvořilo odbor rodinné

politiky a sociální práce. Tento odbor je ještě rozdělen do dvou útvarů: oddělení sociálněprávní ochrany dětí a oddělení rodinné politiky (MPSV, 2014).

Aby realizace rodinné politiky byla úspěšná, mělo by se spojit dohromady několik resortů (resort školství, mládeže, zdravotnictví, financí, a hlavně resort práce a sociálních věcí), (MPSV, 2017a). Všechny tyto resorty se zabývají oblastmi vztahujícími se bezprostředně k rodině. Např. v rámci Ministerstva zdravotnictví ČR bylo zřízeno samostatné oddělení pro matku a dítě (MPSV, 2014).

To, že komplexní rodinná politika je v ČR poměrně novou záležitostí s sebou nese mnoho problémů. Hlavním problémem je to, že rodinná politika v ČR nemá systematické institucionální zakotvení s ústřední autoritou na vládní úrovni. Dalším problémem je to, že se doposud nepodařilo dosáhnout uspokojivé úrovně spolupráce mezi jednotlivými resorty (MPSV, 2017a).

Obce a kraje mají oproti státu výhodu v tom, že znají blíže potřeby rodin na svém území a mají větší přehled o místních podmínkách. Obce a kraje mohou realizovat rodinnou politiku na základě mnoha kompetencí, které mají (např. podpora bydlení, infrastruktury, zřizování mateřských škol apod.). Cíle regionální politiky se dělí na hlavní a specifické. Mezi hlavní cíle se řadí vytváření příznivých podmínek pro vznik a fungování rodin. Mezi specifické cíle patří mimo jiné usilování o efektivní spolupráci všech aktérů na místní úrovni, dostatečné informování občanů o aktivitách rodinné politiky, snaha dostat rodinu do centra pozornosti místních a regionálních samospráv a vytváření podmínek diferenciované podpory rodin v jejich různých vývojových fázích (MPSV, 2008).

Jestliže má rodinná politika na úrovni krajů a obcí plnit své role, musí být splněno několik předpokladů. Jedním z nich je zajištění autonomie obcí a krajů ve vytváření rodinné politiky (Kuchařová a kol., 2014). Uplatňuje se zde princip subsidiarity, „*tedy respektování pravomocí organizačně nižších úrovní i jejich schopnosti lépe vycházet vstříc diferencovaným potřebám rodin v různých regionech či lokalitách a větších kompetencí pramenících z blízkosti místních správ a samospráv k občanům a jejich rodinám.*“ (MPSV, 2017a, str. 16).

3.8 Faktory ovlivňující rozhodování žen, kolik mít dětí

Tato kapitola a její subkapitoly pojednávají o některých z faktorů, které ovlivňují reprodukční chování, někdy i preference a plány bezdětných. Jedná se tak

o celoživotní dobrovolnou bezdětnost. Člověk v moderní společnosti často musí podstoupit mnoho obětí, aby vychoval z biologického člověka sociální bytost podle svého nejlepšího uvážení. Tato společnost nabízí lidem nejrozumnější možnosti, díky nim může člověk naplnit svůj život i bez toho, aby vychovával děti. K nejvíce řešeným faktorům se řadí vzdělání a kariéra ženy, vliv regionu, ve kterém žena bydlí, dále religiozita a vliv církve (Hašková, 2009; Rabušic, 2001).

3.8.1 Ekonomická teorie a Beckerův model

Nové ekonomické rozborů porodnosti vychází z mikroekonomického přístupu, kde poptávka po dětech mění lidské reprodukční chování. Ekonomové poptávku po dětech vysvětlují skrze teorii spotřebitelského chování, v níž jsou zdroje, umožňující spotřebitelům uspokojit jejich potřeby, vzácné. Lidé se chovají racionálně, když se rozhodují, co si vyberou a koupí. Při aplikaci této teorie ekonomové nahlíží na děti jako na spotřební zboží. Lidé ve svém rozhodování zvažují zisky a náklady, které jim určitá situace přinese. Poté si volí možnost, kdy budou maximalizovat svůj užitek. Chicagská škola chápe lidský reprodukční proces jako ekonomické chování. Děti jsou chápány jako určitý druh zboží a manželé se rozhodují, zda si tento druh zboží pořídí. Děti pak rodičům poskytují užitek, který závisí na jejich kvalitě (vlastnosti dětí). Samozřejmě kvalitnější dítě přináší rodiči vyšší užitek. Každé dítě má ale také vlastnosti, které se nedají ovlivnit, jsou to dědičné faktory. Představitelé chicagské školy nazývají tuto skutečnost jako nejistotu výroby. Jedním z klíčů k vysvětlení poklesu plodnosti je v ekonomické teorii změna preferencí rodičů k vyšší kvalitě dětí (Rabušic, 2001).

Podle Beckera by mělo platit, že počet dětí, které si rodiče přejí, závisí na jejich příjmu, to znamená, že lidé s vyšším příjmem budou mít více dětí než lidé s nižším příjmem. Empirická fakta jsou ale opačná, lidé s vyšším příjmem mají dětí méně. Becker nejdříve tuto skutečnost vysvětloval přes vliv antikoncepce, poté toto vysvětlení opustil a zavedl pojem náklady ztracených příležitostí (Becker, 1960). Pojem náklady ztracených příležitostí znamená čas věnovaný dětem, který je drahý a jeho hodnota se liší v různých rodinách (Rabušic, 2001).

Podle Rabušice (2001) v souvislosti s užtkem rodičů z dětí existuje ještě další ekonomický zákon, a to zákon klesajících výnosů. To znamená, že ne každé dítě, ve smyslu, v jakém pořadí se narodilo, přináší rodičům stejný užitek. Zákon klesajících výnosů znamená, že jestliže se vyrábí produkt po určitou dobu a my se snažíme jeho produkci ještě zvýšit, tak každé zvýšení výrobního faktoru o jednotku bude od určitého

bodů přinášet stále menší dodateční přírůstky (Vlček a kol., 1992). Z tohoto zákona plyne, že užitek pro rodiče z prvního dítěte může být naprosto odlišný od užitku z třetího narozeného dítěte (Rabušic, 2001).

3.8.2 Vzdělání

Mezi další důležitý faktor patří vzdělání, a to hlavně u žen. U mužů se neprokázal žádný vliv vzdělání na jejich reprodukční preference. S vyšším vzděláním ženy se spojuje pozdější nástup na trh práce, což má za následek pozdějšího dosažení ekonomické nezávislosti ženy. Ženy s vyšším vzděláním mají na trhu práce vyšší ambice, a to je také příčinou toho, proč ženy vysokoškolačky plánují i realizují rodiny s více než jedním dítětem méně než ženy s nižším vzděláním. Ženy vysokoškolačky mají vyšší podíl úplné bezdětnosti než ženy se vzděláním nižším. Toto reprodukční plánování, které ovlivňuje výše vzdělání, je vysvětlováno teorií nákladů ztracených příležitostí. V domácnostech, ve kterých má matka dítěte vysokoškolské vzdělání, jsou vysoké náklady ztracené příležitosti, je to právě ušlá mzda, kterou by matka získávala na trhu práce, kdyby se nemusela starat o malé dítě (Rabušic, 2001; Dudová, 2007).

3.8.3 Trh práce

Při současném nastavení genderových rolí a dělby práce v rodině je většinou žena tím, kdo ztrácí na trhu práce. Jestliže je partnerství dvoukariérové, jsou náklady na děti mnohem vyšší než u jiných partnerství. V tomto případě žena v době, kdy pečuje o dítě, přichází o mzdu, kterou by si za jinak normálních podmínek vydělala na trhu práce. Žena dále přichází o čas, který by mohla věnovat rozvíjení své kariéry, z čehož by jí poté plynula i vyšší mzda. Péče o děti vede ke stagnaci mzdy i profesního růstu. V dnešní době si žena může zvolit délku rodičovské dovolené, avšak hlavně vysokoškolsky vzdělané ženy si uvědomují, že pro malé dítě je dvou až tříletá mateřská péče to nejlepší, ovšem jestliže žena chce pokračovat v profesní kariéře, musí si uvědomit, že konkurence na trhu práce toleruje velmi krátkou mateřskou dovolenou. To je jeden z důvodů méně narozených dětí vysokoškolsky vzdělaným ženám (Hašková 2009; Kostecký, Vobecká, 2011).

3.8.4 Vliv regionu

Bezdětné ženy, nebo ženy s jedním dítětem jsou nejvíce koncentrovány ve velkých městech s více než 100 tisíci obyvateli (Hašková, 2009). V ČR máme takových

měst 6: Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, Liberec a Olomouc (ČSÚ, 2017b). Důvodem je to, že v těchto městech se koncentrují ženy s vysokými stupni vzdělání, které prodlužují období bezdětnosti a v mnoha případech vedou k úplné bezdětnosti těchto žen. Výjimku tvoří ženy, které žijí v nejmenších českých obcích s méně než 200 obyvateli. V těchto městech bývá podíl bezdětných žen vyšší než v ostatních obcích a městech, není ale větší než v největších 6 městech. Velikost města nebo obce, ve které ženy žijí, také souvisí s preferencí počtu dětí. Čím větší město je, tím se zvyšuje preference menšího počtu dětí (Hašková, 2009).

3.8.5 Religiozita a vliv církve

Katolická církev vidí v intimním styku partnerů dvojí význam: vyjádření láskyplného vztahu a plození potomstva, což je velmi důležité. Církev odmítá jakoukoliv úmyslnou antikoncepci. Jedinou antikoncepci, kterou přijímá, je přirozená antikoncepce (neboli zdrženlivost). Pro křesťana je početí dítěte vyjádřením lásky a oddanosti k partnerovi, dítě je pro ně odměnou čisté lásky. V dnešní době se mluví o tzv. plánovaném rodičovství. Křesťané toto slovní spojení vidí negativně, protože plánování vlastně znamená snaha o minimální počet dětí. Znamená to, že lidé nejsou připraveni na to, mít děti, v dnešním moderním světě na to nemají dostatek času, ani peněz, raději se honí za majetkem a často mají strach z budoucnosti. Výsledkem je, že věřící lidé mívají větší počet dětí než nevěřící lidé, kteří rodičovství plánují a regulují. Klesající počet věřících má tedy jasný vliv na klesající porodnost (Cigánek, 1996).

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Vývoj rodinné politiky a porodnosti v ČSR a ČR v období 1945-2018

V této kapitole budu popisovat, jak se měnila a vyvíjela rodinná politika a porodnost v období 1945-2018. Mým cílem je zjistit, jaký vliv měla a stále má rodinná politika na porodnost a plodnost, případně zjistit vlivy ostatních faktorů.

Před rokem 1948 nebyl kladen velký důraz na podporu rodiny a na rodinnou politiku. Důvodem byl zřejmě pozitivní populační vývoj a také to, že strukturální sociální změny ještě neovlivnily tradiční model rodiny, který v tuto dobu stále přetrvával. Existovala zde alespoň idea pomoci rodinám, které se nacházely v obtížné životní situaci (MPSV, 2004).

Od 50. let 20. století existovala rodinná politika pouze v implicitní podobě. Její hlavní cíle zajišťovala sociální a propopulační politika. Také byla realizována různá opatření ve prospěch rodiny, která byla motivována ideologicky nebo politicky. Mnoho dávek bylo vázáno na zaměstnanecký status na základě plné zaměstnanosti. Centrálně řízený stát se snažil ovlivňovat ekonomické i sociální struktury obyvatelstva. Opatření rodinné politiky sice znamenala pomoc rodinám, ale v době socialistického budování šlo hlavně o zasahování do soukromí rodin. Řada rodinných funkcí byla přenesena na veřejné instituce, čímž se změnily trendy v rodinné politice (Paloncyová a kol., 2013).

4.1 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 1945-1959

V květnu roku 1945 začal boj o charakter republiky, bylo to období hospodářské a politické rekonstrukce, které trvalo pouze do února 1948. V květnu 1946 se konaly první svobodné volby, ve kterých zvítězili komunisté. K tomuto vítězství samozřejmě přispělo to, že území Československa bylo osvobozeno sovětskou armádou (Kučera, 1994). Od té doby až do roku 1989 v ČSR vládli komunisté.

Po skončení války navazovala rodinná politika na opatření, která byla realizována v meziválečném období. Po roce 1948 ale dostala rodinná politika jiný ráz, který odpovídal socialistické péči o člověka. Opatření, která byla provedena, měla spíše zlepšit životní úroveň rodin s dětmi a zdravotní stav obyvatelstva. Až do poloviny

50. let nebylo cílem rodinné politiky zvyšovat populační vývoj. Bylo to období poměrně vysoké porodnosti a klesající úmrtnosti (Koubek, 1981).

V roce 1945, před skončením 2. světové války, byl schválený Košický vládní program, který měl vytvořit sociálně a národnostně spravedlivější stát, než bylo kapitalistické Československo. Vedle Košického vládního programu vznikaly i další dílčí programy, které měly sloužit jako základ pro sociální a kulturní rozvoj, až bude osvobozeno ČSR. V těchto programech se nevyskytuje nic, co by se podobalo dnešní současné populační politice. První aktivnější přístup k populační politice se objevil v roce 1946 ve vládním prohlášení: „*Mimořádnou pozornost věnuje vláda péči o matku a dítě v nejširším slova smyslu. Všemi prostředky je třeba snížit procento kojenecké úmrtnosti a podporovat opatření pro zvýšení populace*“ (Bartošová, 1979, s. 12).

V roce 1953 proběhla měnová reforma, a to pro rodiny s dětmi znamenalo velké zhoršení jejich životní situace. Měnová reforma mimo jiné znamenala výměnu peněz v poměru 5:1 a zrušení přidělového systému, ve kterém byly ceny potravin na přiděl nižší než po měnové reformě. I přesto, že se zvýšily mzdy a platy, rodiny s dětmi si vzhledem k vyšším cenám vůbec nepolepšily (Bartošová, 1979).

Dále v 50. letech probíhalo združstevňování, které znamenalo další snížení životní úrovně, hlavně pro rodiny zemědělců. Nastává velký přesun nekvalifikované pracovní síly do průmyslu. Průmysl zajišťoval lepší příjmy, a také zvýhodnění v sociálních dávkách námezdně pracujícím. Tento vývoj ale představuje velký problém v podobě ubývání mladých lidí na vesnicích (Bartošová, 1979).

V 50. letech vzhledem k extenzivnímu využívání zdrojů byla nutnost velké zaměstnanosti žen, i žen s malými dětmi. Byla by zřejmě možnost zvýšit intenzitu pracovního výkonu mužů, to ale nebylo realizováno a bylo zdůvodněno ekonomickou samostatností žen. Ve skutečnosti byla většina vdaných žen s dětmi k práci donucena sociální situací ve svých rodinách, v rodině byl potřeba i druhý příjem, protože příjmy mužů nestačily na obživu rodiny. Rozdíly mezi mzdou muže a ženy byly velké, vysvětlovalo to bylo tím, že ženy mají nižší kvalifikaci, navíc pracovaly pouze v odvětvích, která byla sama o sobě ohodnocena hůře. Politika vysoké zaměstnanosti žen byla velmi depopulační. Ženy, aby se ubránily přetížení, měly raději méně dětí (Kučera, 1994). Se zaměstnáním žen souvisí budování a rozvoj mateřských zařízení, jako byly jesle, mateřské školy, školní jídelny a družiny, které byly budovány hlavně tam, kde pracovala většina žen, a poplatek za děti byl velmi nízký (Bartošová, 1979).

Současně s těmito změnami probíhal v Československu rychlý rozvoj ekonomiky, hlavně průmyslu. Důsledkem toho bylo snížení pracujících v zemědělství. Z venkovských oblastí se postupně stávaly průmyslové aglomerace. Ženy začaly omezovat porodnost, hlavně ženy nad 35 let, ale i ženy mladší (Bartošová, 1979).

V roce 1945 byl přijat zákon, který zavedl rodinné přídavky zaměstnancům povinně pojištěným pro případ nemoci. Byla to jednotná suma 150 Kčs na každé nezaopatřené dítě (Zákon č. 154/1945, o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci).

Od roku 1947 se rodinám s nezaopatřenými dětmi poskytovalo několik dávek, a to: podpora při narození dítěte, peněžitá pomoc v mateřství, rodinné přídavky, výbavné a peněžitá výpomoc v rodině v případě, že by manželka byla nemocná. Pro pobírání těchto dávek byla nutná účast na národním pojištění (Bartošová, 1979).

Pro lepší představu výše dávek uvádím průměrné mzdy v Kčs v tomto období. Mezi tyto mzdy se nezapočítávají průměrné mzdy v JZD. Mzdy jsou již přepočítané do měn po měnové reformě.

Tabulka č. 1 – Průměrná měsíční mzda v letech 1947-1959

Rok	1947-49	1949-53	1953-57	1957-59
Průměrná měsíční mzda v Kčs	834	1034	1214	1306

Zdroj: Kučera, 1994; zpracování vlastní

Přídavky na děti byly v tomto období poměrně nízké. Výrazná podpora se projevovala až od osmého dítěte, z čehož je patrné, že stát měl tendenci charitativní pomoci mnohočetným rodinám. Rodinné přídavky nebyly chápány jako snaha motivovat lidi, aby měli více dětí, jako spíš sociální dávka. Děti byly v té době chápány jako jisté sociální riziko a tato sociální dávka zmírňovala rozdíly mezi příjmy bezdětných rodin a rodin s nezaopatřenými dětmi. Po konání celostátní konference KSČ doporučilo ÚV KSČ připravit reformu národního pojištění, které přineslo mnoho vymožeností. V této době v mezinárodním srovnání se stalo jedním z nejlepších zajištění občanů ve všech mimořádných životních situacích. Rodinné přídavky na děti se díky této reformě od roku 1957 zvýšily od čtvrtého dítěte. Vzhledem k tomu, že komunisté měli za cíl snížit zemědělskou malovýrobu, měli zaměstnanci užívající zemědělskou půdu nad 0,5 ha nárok na menší rodinné přídavky. Například na první dítě to byla částka 38 Kčs, což je o poznání menší než částka 70 Kčs (Bartošová, 1979).

Tabulka č. 2 – Přídavky na děti v letech 1945-1959

Období	Měsíční přírůstek v Kčs podle počtu dětí							
	1	2	3	4	5	6	7	každé další
1945-47	30	60	90	120	150	180	210	+30
1947-49	30	70	120	180	250	330	420	+100
1949-53	38	86	144	212	290	378	476	+108
1953-1957	70	170	310	470	630	790	950	+160
1957-1959	70	170	310	490	710	930	1150	+220

Zdroj: Bartošová, 1979; zpracování vlastní

Podpora při narození dítěte se vyplácela pouze ženě, která byla pojištěná. Dávka byla přidělena na každé narozené dítě ve výši 2500 Kčs (před měnovou reformou v roce 1953 by tato částka odpovídala 500 Kčs). Podpora při narození dítěte byla změněna v roce 1956 na 650 Kčs na každé narozené dítě (Zákon č. 54/1956, o nemocenském pojištění zaměstnanců). Zvláštní byla jednorázová pomoc v případě narození trojčat, která se poskytovala od roku 1959, podmínkou bylo, aby se všechny tři živě narozené děti dožily 28. dne jejich věku. V takových případech byla částka 3000 Kčs rozdělena na tři cestovní vkladní knížky. Dále byla vyplacena hmotná pomoc ve výši 4000 Kčs v podobě výbavičky, pokud zůstaly naživu pouze dvě děti, byla tato částka stanovena na 2600 Kčs (Koubek, 1981).

Na peněžitou pomoc v mateřství měla nárok žena, která před porodem byla pojištěna proti nemoci a mateřství nejméně 270 dní. Jestliže tuto podmínku žena splňovala, dostávala 18 týdnů peněžitou pomoc v mateřství ve výši nemocenské. Už v této době bylo opatření pro tuto dávku i pro osoby samostatně výdělečně činné. Aby PPM dostaly, nesměly mít roční příjem více než 60 000 Kčs, nebo více než 10, 15 nebo 20 ha půdy podle oblastí. Tato podmínka ovšem nemusela být splněna, jestliže se matka, která byla OSVČ, starala o 4 a více dětí do 16 let, potom tuto dávku dostala i přesto, jestliže vlastnila větší výměru půdy (Bartošová, 1979). Po celostátní konferenci KSČ se toto opatření změnilo. Délka mateřské zůstala stejná. Stejná zůstala také podmínka pojištění ženy alespoň 270 dní v posledních dvou uplynulých letech před porodem. Změna byla v tom, že dávky peněžité pomoci v mateřství se lišily od nemocenského pojištění. Částka PPM se vyměřovala z čisté denní mzdy. Při nepřetržitém zaměstnání v jednom podniku do 2 let byla dávka PPM 75 % z čisté denní mzdy, od 2 do 5 let 80 % z čisté denní mzdy a nad 5 let činila částka PPM 90 % z čisté

denní mzdy (Zákon č. 16/1959 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o nemocenském pojištění zaměstnanců).

V této době byl také přídavek s názvem výbavné. Tuto dávku bychom v dnešní době už nenalezli. Bartošová (1979) uvádí, že výše výbavného byla 5000 Kčs (po měnové reformě 1000 Kčs). Podmínkou byly 4 roky pojištění alespoň jednoho z manželů během 5 posledních let před svatbou. Jestliže byli oba manželé pojištěni, výbavné se vyplácelo ženě. Další peněžní pomocí byla výpomoc rodině pojištěnce, jehož manželka onemocněla. Podmínkou bylo to, že manželka musela onemocnět na déle než 15 dní a starat se minimálně o jedno dítě. Tato dávka se posuzovala podle sociálních poměrů rodiny. Po roce 1956 byla tato dávka zcela zrušena.

Další vymožeností, která měla podpořit populaci, byly novomanželské půjčky (Zákon č. 56/1948, o státní podpoře novomanželům). Bartošová (1979) uvádí, že stát umožňoval novomanželům půjčku ve výši až 36 000 Kčs s úrokovou sazbou 3,5 %. V momentě, kdy se novomanželům narodilo první dítě, se tato půjčka stala bezúročnou a odepsala se navíc jedna šestina. Při každém dalším narozeném dítěti se odepsala další šestina. Po změnách v roce 1956 ztrácela novomanželská půjčka význam vzhledem k tomu, že se měnily ceny a mzdy. Půjčka po měnové reformě činila 7 200 Kčs. Existovala zde ale povinnost prokázat nemajetnost, a to jak snoubenců, tak i jejich rodičů, nemajetnost se prokazovala na základě průměrné mzdy z roku 1948, která v přepočtu činila 834 Kčs, v roce 1955 už byla průměrná měsíční mzda (bez JZD) 1 214 Kčs. Tato dávka se přestala využívat.

Dalším opatřením pro rodiny s dětmi bylo daňové zvýhodnění. Tuto otázku upravuje zejména zákon č. 76/1952 Sb., o dani ze mzdy. Tento zákon byl zaveden v roce 1952, snižovala se zde daňová sazba živitele podle toho, kolik osob vyživoval. Manželka se zde brala jako vyživovaná osoba, tím pádem, jestliže měl muž manželku a jedno vyživované dítě, bralo se, že má vyživované děti dvě. Pro dvě vyživované osoby byla stanovena základní daň. Jestliže vyživoval 3 osoby, snižovala se daň o 30 %, pro 4 osoby se daň snižovala o 50 % a pro 5 a více vyživovaných osob se daň snižovala o 70 % (Koubek, 1981).

Důležitým opatřením, které bylo zavedeno v 50. letech bylo umělé přerušení těhotenství. Od roku 1950 existoval zákon, podle kterého bylo umělé přerušení těhotenství možné pouze ze zdravotních důvodů. Úřední lékař musel uznat, že donošení plodu by bylo pro ženu velmi nebezpečné a mohlo by ji to ohrozit na zdraví, další možností bylo to, když jeden z rodičů trpěl dědičnou chorobou (Koubek, 1981). Zákon

č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství, rozšiřuje péči o zdravý vývoj rodiny, který je ohrožován škodami na zdraví způsobenými při umělém přerušení těhotenství, jestliže ho provádí nesvědomitá osoba mimo zdravotnická zařízení. Interrupce může být provedena na žádost ženy ze zdravotních důvodů nebo z důvodů jiných, které jsou hodny zvláštního zřetele. O povolení umělého přerušení těhotenství rozhoduje komise k tomu zřízená. Tímto opatřením se rapidně zvýšil počet potratů na 100 narozených. Podle statistik ČSÚ (2017b) byly potraty v letech 1952-1957 v průměru 15,6 potratů na 100 narozených. Po přijetí zákona o umělém přerušení těhotenství byl počet potratů na 100 narozených v roce 1958 47,2 a nadále se zvyšoval, až do roku 1961, kdy tento počet dosáhl svého maxima.

4.1.1 Základní ukazatele plodnosti, porodnosti a jejich vývoj v letech 1945-1959

Na začátek představím nejdůležitější výpočty porodnosti a plodnosti, protože podle nich bude analyzován vývoj plodnosti a porodnosti.

Hrubá míra porodnosti

Porodnost čili natalita je základní demografický ukazatel, který udává počet živě narozených dětí na 1000 obyvatel za rok (Demografie, 2014).

Podle Demografie (2014) je základním ukazatelem pro výpočet porodnosti hrubá míra porodnosti. Její stav zjistíme podle vzorce: $hmp = N^V / P * 1000$

- N^V =počet živě narozených dětí za určité období na sledovaném území
- P =střední stav obyvatelstva
- hmp =výsledná hrubá míra porodnosti vyjádřená na 1000 obyvatel

Úhrnná plodnost

„Součet měř plodnosti podle věku vyjadřující intenzitu plodnosti dané populace v daném časovém období (obvykle kalendářní rok).“ Jde o počet živě narozených dětí, které připadají na jednu ženu ve věku 15-49 let. Úhrnná plodnost by měla být nejlépe 2,1 dítěte, jde o hodnotu, která zajišťuje udržení početního stavu populace (Demografie, 2014).

Vývoj plodnosti a porodnosti

Tabulka č. 3 – Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček v letech 1945-1959

Období	Hrubá míra porodnosti	Úhrnná plodnost	Průměrný věk prvorodiček
1945	18,2	2,67	25,1
1946	22,1	3,25	25
1947	23,6	3,05	24,6
1948	22,2	2,89	24,2
1949	20,9	2,73	24,1
1950	21,1	2,8	23,8
1951	20,6	2,76	23,6
1952	19,7	2,7	23,6
1953	18,7	2,61	23,5
1954	18,1	2,58	23,3
1955	17,7	2,58	23,2
1956	17,2	2,57	23,1
1957	16,3	2,5	23
1958	14,8	2,31	23
1959	13,4	2,12	22

Zdroj: ČSÚ, 2017c; ČSÚ, 2017d; zpracování vlastní

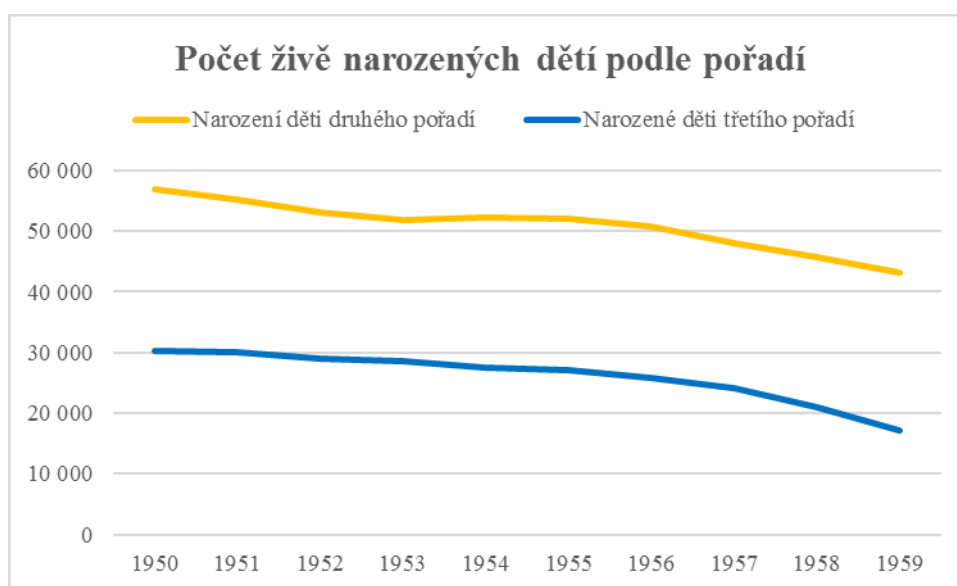
Úhrnná plodnost dosáhla své výše v roce 1946. V této době ještě převládal model klasické rodiny, kdy žena se starala o domácnost a o děti a muž vydělával peníze na živobytí, v této době byly přírůstky velké díky válečné kompenzaci. Vzhledem k tomu, že socialisté nemohli zvyšovat intenzivní růst hospodářství pomocí zvýšení kvalifikované síly, byly jejich cílem co největší přirozené přírůstky obyvatelstva, jako budoucí pracovní síly, to se jim ovšem moc nedařilo. Skutečnost, že od roku 1946 se plodnost snižovala, má mnoho důvodů. Jedním z nich je určitě to, že klesala životní úroveň lidí po roce 1953, kdy proběhla v ČSR měnová reforma, a to výrazně finančně poškodilo rodiny s dětmi. V 50. letech klesala životní úroveň také v důsledku združstevňování, které zasáhlo hlavně zemědělce. Depopulačně také působila

skutečnost, že mnohem více lidí začalo pracovat v průmyslu a lidé se začali stěhovat do měst.

Dalším vlivem na snížení plodnosti byla vysoká zaměstnanost žen. Ženy místo toho, aby se staraly doma o děti, musely začít chodit do práce, protože jejich životní situace to vyžadovala. Tím se ale snižovala ochota žen mít více dětí. Rodinné přídavky na děti se sice zvyšovaly, ale vliv na větší plodnost to rozhodně nemělo. Tyto přídavky vůbec neodpovídaly nákladům na děti, takže to bylo spíš takové přilepšení pro rodiny s jedním nebo dvěma dětmi, ale význam na vyšší plodnost tu nebyl.

Podle úhrnné plodnosti zjistíme, kolik dětí připadá na jednu ženu. I přesto, že v tomto období se zdanění snižovalo s počtem vyživovaných dětí, nemělo toto opatření velký vliv na to, aby se v rodině rodilo více dětí vyššího pořadí. V grafu uvádím vývoj živě narozených dětí druhého a třetího pořadí. Děti narozené jako první v pořadí v grafu neuvádím, protože těchto dětí bylo v celém desetiletí narozeno nejvíce.

Graf č. 1 – Počet živě narozených dětí podle pořadí v letech 1950-1959



Zdroj: ČSÚ, 2017e; zpracování vlastní

V tomto období mělo na klesající plodnost zřejmě největší vliv přijetí zákona o umělém přerušení těhotenství. Podle dat z ČSÚ (2017c), o počtu potratů a o počtu narozených dětí jsem došla k závěru, že kdyby nebyl schválen zákon o interrupci a zanedbali bychom nelegální potraty, narodilo by se v roce 1958 o 67 614 dětí více a v roce 1959 o 79 228 dětí více.

4.2 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 1960-1979

V roce 1960 byla přijata socialistická ústava a byl vytvořen plán další pětiletky. Naše republika se přejmenovala na Československou socialistickou republiku. Politický systém se dostal do hluboké krize. Díky této krizi politické orgány přistoupily k pokusu o řízenou reformu „shora“ a začalo se hledat východisko z celospolečenské krize. Reforma se však nestačila ani plně rozvinout a byla zlikvidována státní vojenskou obranou 21. srpna 1968, tato událost se nazývá „pražské jaro“ (Kučera, 1994).

Postupně se začalo formovat nové vedení komunistické strany, do jehož čela se postavil Husák a začalo období normalizace. Komunistickou stranou a vedením státu byly přijaty moskevské dohody, které vedly k politickým, ekonomickým a morálním ztrátám, které poznamenaly celou společnost na několik dalších desetiletí (Kučera, 1994).

V období od 60. let měli komunisté velkou snahu o maximální manipulaci a závaznost jejich norem. Chtěli centrálně plánovat a následně i řídit život celé společnosti podle připravených představ velmi úzkých skupin stranické a státní decizní sféry. Tyto plány se ovšem realizovat nepodařilo, i přesto byly považovány za správné a jejich nerealizace se přičítala neuvědomělosti obyvatelstva. Hesla o rovnosti měla pouze zakrýt to, že se stále více objevovala nerovnost, která ovšem byla tajena. Po nástupu Husáka do strany se výrazně prohloubila pronatalitní politika, prováděna formou zvýšené pomoci rodinám s dětmi. Šlo však pouze o realizaci již dříve navrhovaných opatření (Kučera, 1994).

V roce 1961 se hospodářský vývoj odchýlil od plánů a bylo nutné udělat rychlé zásahy a vypracovat nový národohospodářský plán. V prosinci 1962 se konal XII. sjezd KSČ. Sjezd KSČ v pasáži o životní úrovni stanovil zvýšit osobní spotřebu o 25 % do roku 1970. V zájmu rodin s dětmi tento sjezd stanovil úkol rozšířit předškolní a mimoškolní péči o děti, a navíc zhruba pro 85 % dětí zaměstnaných matek zajistil stravování ve škole. Dalším plánem bylo vytvořit podmínky pro umístění až 75 % dětí do tří let v mateřské škole. V prvních pěti letech tohoto desetiletí se populační politika stala soustředěným zájmem celé řady odborníků o problémy rodin (Bartošová, 1979).

V prosinci 1963 byl přijat zákon o rodině, který potvrdil rovnoprávnost manželů, dále zdůraznil zájem státu o děti a také zrušil vyživovací povinnost muže k manželce, pokud je práce schopná (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). V roce 1965 byl vytvořen zákoník práce. Zákoník zajišťoval rovnoprávnost muže a ženy na pracovišti, dále dal

ženám mnoho ochranných opatření v souvislosti s jejich mateřstvím. Zákoník má zájem na morální podpoře mateřství a snaží se ženám umožnit souběžné plnění funkce matky i pracovnice (Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce). Ukázalo se, že ochrana ženy na pracovišti negativně působí na ekonomiku, ve které je znám pouze pracovník a výkon a žádné výjimky zde neexistují. Objevovala se nechuť zaměstnavatele zaměstnávat matky malých dětí. Tato situace působila velmi depopulačně. S přibývajícím počtem dětí se snižovala ekonomická aktivita žen, ženy omezovaly porody mimo jiné kvůli problémům na pracovišti. V období XIII. sjezdu KSČ, který se konal v roce 1966, se na základě rozborů i praktických zkušeností odhalovaly problémy rodin s nezaopatřenými dětmi. Problémem byla bytová otázka, nedostatky v péči o děti i rozdíly v příjmech rodin bezdětných a s více než jedním dítětem a další. Na tomto sjezdu bylo slíbeno prodlužování mateřské dovolené, a také byla vyjádřena možnost slučovat některé formy podpory rodinám s dětmi do přídavků na děti. Toto slučování se ovšem nikdy nerealizovalo. V tomto období se začaly ožивovat maloburžoazní nálady, k nimž patřilo i odsouvání dítěte až za jiné hodnoty, jako byly zahraniční cesty, chaty, auta a další (Bartošová, 1979).

70. léta se označují za dobu „Husákových dětí“ a dobu normalizace, v této době proběhla silná populační vlna. Příčinou byla realizace propopulační státní politiky Komunistické strany Československa, v jejímž čele stál Gustáv Husák. Podpora rodin s dětmi spočívala ve zvýšení přídavků na děti, ve zvýhodněných půjčkách novomanželům a mnoho dalších. Tato generace vyrůstala v době, kdy neexistovala nezaměstnanost. Nezaměstnanost byla trestným činem příživnictví a udržovala se umělá zaměstnanost (Strašilová, 2013).

Průměrná měsíční mzda i ceny se v tomto období zvyšovaly.

Tabulka č. 4 – Průměrná měsíční mzda v letech 1969-1979

Rok	1969-1972	1973-1979
Průměrná měsíční mzda v Kčs	1 946	2 381

Zdroj: Kučera, 1994; zpracování vlastní

Přídavky na děti, peněžitá pomoc v mateřství a podpora při narození dítěte byly v roce 1962 rozšířeny o členy JZD. Přídavky na děti byly až do roku 1968 odstupňovány podle příjmu živitele. Od 1. července 1968 se přídavky na děti staly

univerzální dávkou. Dávky náleží ve stejné výši členům JZD, soukromě hospodařícím rolníkům, námezdně pracujícím i umělcům. Vzhledem ke zvyšování cen a mezd v tomto období byly zvýšeny i přídavky na děti, které měly snahu podpořit narození 2. až 4. dítěte (Bartošová, 1979).

Podmínkou pro získání přídavku na dítě je nutné odpracovat všechny pracovní dny v měsíci (zákonné volno a pracovní neschopnost se započítává). Přídavky se vyplácely až do ukončení povinné školní docházky dítěte, poté pouze v případě, jestliže nebyl příjem dítěte vyšší než 620 Kčs (před 1. 1. 1973 to bylo stanoveno výší 500 Kčs) a dítě se připravovalo na budoucí povolání, nebo bylo invalidní, ale pouze do 26 let (Koubek, 1981).

Tabulka č. 5 – Měsíční přídavek na děti v letech 1968-1979

Období	Počet dětí						
	1	2	3	5	6	7	každé další
1968-1972	90	330	680	1030	1510	1750	+240
1973-1979	90	430	880	1280	1760	2000	+240

Zdroj: Kučera, 1994; zpracování vlastní

Další dávkou rodin s dětmi byl příspěvek na výživu dítěte, který byl dobrovolný a vyplácel se na základě rozhodnutí okresního národního výboru dětem. Podmínkou byla nedostatečná finanční situace rodin, kde bylo jasné, že o děti nebude náležitě postaráno. Na dítě do 10 let se vyplácelo 400 Kčs a na dítě od 10 let 500 Kčs, příspěvek se mohl vyplácet až do věku 26 let, pokud se dítě připravuje na budoucí povolání, nebo je invalidní (Koubek, 1981).

Dalšími dávkami byly sirotčí důchody, sociální stipendia. Stát poskytoval dotace na zřízení jeslí, mateřských školek a dalších zařízení pro děti. Dále stát poskytoval dotace na ubytování vysokoškoláků na kolejích, na poskytování učebnic zdarma pro žáky základních a středních škol (Koubek, 1981).

V roce 1962 bylo rozšířeno poskytování podpory při narození dítěte i na členy JZD a v roce 1964 na umělce. Od roku 1968 byla podpora zvýšena z 650 Kčs na 1000 Kčs a byla zavedena pro všechny ženy. Od roku 1971 byla tato podpora stanovena na 2000 Kčs. V případě narození trojčat, které se dožijí 28. dne svého věku, se finanční pomoc nezměnila a zůstala ve výši 3000 Kč. Hmotná pomoc se zvýšila ze 4000 Kčs na 6000 Kč, jestliže se všechny tři děti dožijí 28. dne svého věku. V případě, že naživu zůstanou pouze dvě děti, se výbavička zvýšila z 2600 Kčs na 4000 Kčs (Koubek, 1981).

Placená mateřská dovolená se v roce 1964 prodloužila na 22 týdnů. 28 týdnů placené mateřské dovolené získaly pracovnice, které byly ovdovělé, neprovdané nebo rozvedené. Pracovnice, které porodily dvě a více dětí najednou získaly nárok na placenou mateřskou dovolenou až po dobu 35 týdnů. Výše peněžité pomoci v mateřství za prvních 18 týdnů se nezměnila a byla odstupňována podle nepřerušného zaměstnání ve stejném podniku. Dávka se ale změnila od 19. týdne mateřské dovolené, a to podle pořadí porodu. Jestliže se jednalo o porod prvního dítěte, byla tato částka 40 % z čisté denní mzdy, při druhém porodu 50 % z čisté denní mzdy a při třetím a dalším dítěti byla částka stanovena na 60 % z čisté denní mzdy (Zákon č. 58/1964, o zvýšení péče o těhotné ženy a matky).

Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění, zavedl poskytování vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství. V roce 1968 byla výše peněžité pomoci v mateřství stanovena jednotně na 90 % z průměrné čisté denní mzdy. Vyplácela se takto po celou dobu mateřské dovolené, podmínkou ovšem je účast alespoň 270 dní na nemocenském pojištění ve dvou letech před porodem (Koubek, 1981). Zákon č. 153/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje zákoník práce, ustanovil možnost neplacené mateřské dovolené až do dvou let věku dítěte. Po celou dobu mateřské dovolené má žena nárok na zachování jejího pracovního místa. Mateřská dovolená a péče o dítě do 3 let věku se započítávaly do délky zaměstnání pro účely sociálního pojištění (Koubek, 1981).

Zákon č. 154/1969 Sb., o mateřské příspěvku, říkal, že na mateřský příspěvek má nárok žena, která pečuje o dítě do 1 roku věku a zároveň pečuje o dítě, které ještě nedokončilo povinnou školní docházku nebo o invalidní dítě do 26 let věku. Na příspěvek má nárok i žena, která pečuje pouze o jedno dítě do 1 roku věku a je neprovdaná, ovdovělá nebo rozvedená. Další podmínkou pro tento příspěvek byla nutnost zaměstnání ženy po dobu 270 dní před porodem. Výše tohoto příspěvku byla stanovena na 500 Kčs, jestliže matka pečuje o jedno dítě do 1 roku věku, 800 Kčs, jestliže pečuje o dvě děti do 1 roku věku a 1200 Kčs, jestliže pečuje o tři a více dětí do 1 roku věku.

V roce 1968, kdy bylo zrušeno snižování daňové sazby živitele podle počtu vyživovaných dětí, byla soustava daní upravena. Úprava spočívala v tom, že v případě většího počtu dětí než jedno, na které jsou poskytovány přídavky na děti, se započítává do vyživovaných dětí pouze jedno. Slevy z daně ze mzdy na ostatní vyživované děti, kterým nenáleží příspěvky, zůstaly zachovány. Nárok na snížení daně z vyživovaného

dítěte může uplatnit pouze jeden ekonomicky aktivní rodič. V případě, že poplatník nevyživuje žádnou osobu nebo osobu, která již není dítě, zvyšuje se mu daňová sazba v závislosti na pohlaví, rodinném stavu a věku. Tento systém postihuje hlavně rodiny bez dětí (Koubek, 1981).

V roce 1973 byly zavedeny výhodné státní půjčky mladým manželům. Tyto půjčky byly účelové a sloužily na koupi a vybavení bytu či rodinného domku. Jednou z podmínek získání bylo, že manželé museli mít součet průměrných měsíčních čistých příjmů, v kalendářním roce před uzavřením smlouvy o půjčce, menší než 5 000 Kčs. Tato půjčka byla maximálně 30 000 Kčs. Roční úroková sazba z půjčky na pořízení bytu činí 1 % a z půjčky na zařízení bytu 2,5 %. Manželé musí půjčku splatit nejpozději do 10 let, s narozením každého dítěte může být tato doba prodloužena vždy o jeden rok. Jestliže se manželům narodí první dítě, tak státní příspěvek činí 2 000 Kčs, při narození druhého a každého dalšího dítěte činí státní příspěvek 4 000 Kčs (Předpis č. 14/1973 Sb., zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění o poskytování půjček se státním příspěvkem mladým manželům).

Tabulka č. 6 – Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček

Rok	Hrubá míra porodnosti	Úhrnná plodnost	Prům. věk prvorodiček
1960	13,3	2,11	22,9
1961	13,7	2,13	22,9
1962	13,9	2,14	22,8
1963	15,4	2,33	22,7
1964	15,9	2,36	22,7
1965	15,1	2,18	22,7
1966	14,4	2,01	22,6
1967	14,0	1,9	22,5
1968	13,9	1,83	22,5
1969	14,5	1,86	22,5
1970	15,1	1,91	22,5
1971	15,7	1,98	22,6
1972	16,6	2,07	22,6
1973	18,3	2,29	22,6
1974	19,4	2,42	22,6
1975	19,1	2,4	22,5
1976	18,5	2,36	22,5
1977	17,8	2,32	22,5
1978	17,5	2,32	22,4
1979	16,7	2,29	22,4

Zdroj: ČSÚ, 2017c; ČSÚ, 2017d; zpracování vlastní

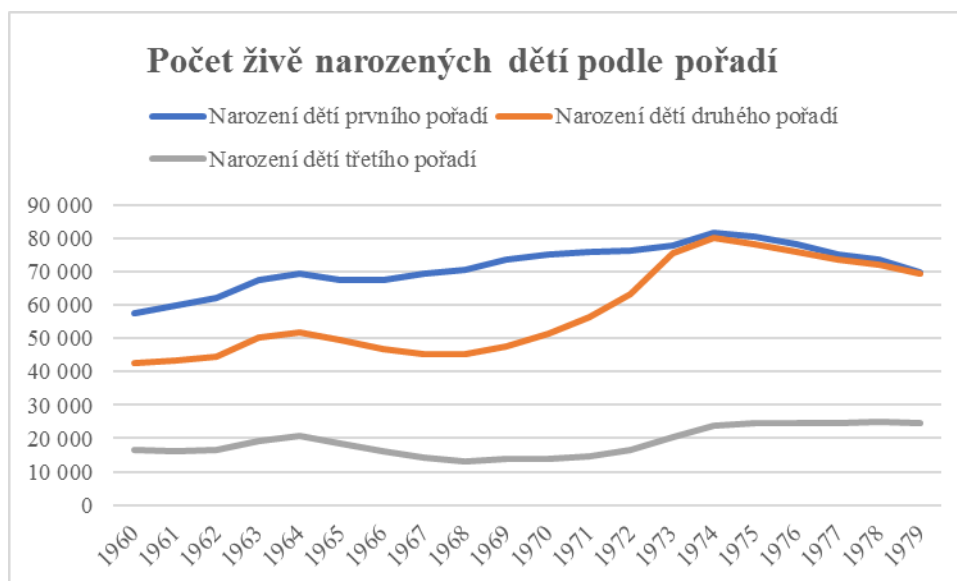
V 60. letech se oproti 50. létům plodnost výrazně snížila. Tento problém můžeme přičíst krizi politického systému na začátku 60. let, kdy byla vytvořena socialistická ústava. Vzestup plodnosti v letech 1963-64 byl realizován zejména díky příslibu prodloužení placené mateřské dovolené na 22 týdnů. Zákon o prodloužení platil ovšem až od roku 1964. Tento vzestup trval ale bohužel pouhé dva roky a nastal další pokles plodnosti. Za tento pokles jistě z velké části může přijetí zákoníku práce, ve kterém bylo mnoho opatření na ochranu žen v souvislosti s jejich mateřstvím. Toto opatření se ale nelíbilo zaměstnavatelům, kteří viděli pouze výkon a nechtěli žádné výjimky, ani v případě žen na mateřské. Objevovale se stále častěji nechtít

zaměstnavatelů zaměstnávat matky malých dětí. Ženy tedy měly raději méně dětí, aby mohly chodit více do práce a pomoci s finanční situací doma.

Jak ukazuje tabulka, na konci 60. let se plodnost začíná zvyšovat. Příčinou toho bylo vytvoření komplexu pronatalitního opatření Komunistické strany Československa. Zvyšovaly se přídavky na děti, příspěvky při narození dítěte, prodloužila se doba mateřské dovolené a výše mateřského příspěvku byla stanovena na jednotnou částku. Také byly zavedeny výhodné půjčky pro mladé manžele na pořízení a vybavení bytu. Všechna tato opatření měla za následek zvýšení porodnosti, která vyvrcholila v roce 1974. Husákovy děti jsou v populaci ČR nejpočetnější skupinou, dnes je těmito lidem okolo 40 let a patří do skupiny pracujícího obyvatelstva. Problém ale zřejmě nastane, až tato skupina odejde do starobního důchodu.

Do roku 1968 se zdanění snižovalo s počtem vyživovaných dětí. Jak ale v grafu vidíme, více dětí druhého a třetího pořadí se narodilo v letech 1963 a 1964, což ovšem nemůžu přičíst tomuto daňovému systému, který platil už dost dlouho na to, aby se více dětí vyššího pořadí rodilo dříve. Tento vzestup přičítám příslibu prodloužení mateřské dovolené, což se také projevilo na zvýšené plodnosti. Od roku 1968 na tom byly nejhůře rodiny bez dětí. Vzhledem k tomuto faktu bych čekala, že bude rapidně více rodin pouze s jedním dítětem. Jak ale vidíme v grafu, není to tak úplně pravda. V 70. letech se druhých dětí narodilo jen o něco méně než dětí prvního pořadí. Navíc se v těchto letech zvýšil i počet dětí narozených jako třetí v pořadí. Podle mého názoru byl tento nárůst přičítán celkovému pronatalitnímu opatření této doby.

Graf č. 2 – Počet živě narozených dětí podle počtu pořadí v letech 1960-1979



Zdroj: ČSÚ, 2017e; zpracování vlastní

4.3 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 1980-1999

V 80. letech byly velmi špatné výsledky hospodářství. Tato situace si vyžádala začátek provádění perestrojky, což byla přestavba v Československu. S nástupem Miloše Jakeše do funkce tajemníka KSČ se jedinou možností přestavby stal přechod z centrálně plánovaného hospodářství na tržní hospodářství, ale k tomu byla potřeba také změna systému režimu. Probíhalo mnoho demonstrací, které vyvrcholily demonstrací 17. listopadu, čímž začala Sametová revoluce, která pokračovala několika demonstracemi, až do 29. prosince, kdy byl prezidentem republiky zvolen Václav Havel. Skončila tak téměř 40letá vláda komunistické strany (Němec, 2015).

Vzhledem k propopulačnímu opatření v 70. letech, není divu, že socialistickému státu začaly docházet peníze na tato opatření, a proto byla podpora rodičům značně zredukována. 80. léta jinak nepřinesla žádné významné změny v sociální nebo rodinné politice. V tomto desetiletí ženy začaly brát jako samozřejmost opatření, která byla zavedena v letech 70. a k novým motivačním opatřením nedocházelo. Toto období je charakterizováno spíše politickými změnami. Stále více byly preferovány vyšší vrstvy státníků a znovu bylo zabráněno ve studiu dětí a mladých lidí jako trest za nevhodné aktivity rodičů (Paloncyová, 2013; Stražilová, 2013; Kučera 1994).

Nejdůležitějším okamžikem v 80. letech, spojeným s populační politikou, bylo zrušení interrupčních komisí v roce 1986. Na umělé přerušení těhotenství dostala právo každá žena, která o to požádá. Žádost může být zamítnuta pouze lékařem v případě

pokročilého stadia těhotenství nebo v případě, že by interrupce mohla ohrozit zdraví ženy (ČSÚ, 2014).

S nástupem 90. let a demokratického režimu se přestal používat pojem populační politika, kvůli spojení s předchozím režimem, který zasahoval do práv i svobod občanů (Kocourková, Rabušic, 2006). Období po roce 1989 otevřelo nové možnosti realizace, jak osobního, tak i profesního života. V prvních letech transformace hospodářství došlo k velkému zvýšení cen potravin a dalších nezbytných věcí (Strašilová, 2013).

Realizace nové politiky podpory rodin s dětmi byla vytvořena s důrazem na předpoklad, že každý člověk se může svobodně rozhodovat o zakládání rodiny a o počtu dětí. Všechny formy podpory měly posilovat soběstačnost a nezávislost rodiny. Podpora měla být poskytnuta pouze těm, kteří si nejsou schopni vlastními silami zajistit alespoň minimální životní úroveň. Rodinná politika se měla stát systémem přesně definovaných a adresných dávek. V 90. letech se objevila snaha zahrnout pojem rodinná politika do různých koncepčních materiálů, jedním z nich byl Scénář sociální reformy z roku 1990. Nový politický režim kritizoval vysokou zaměstnanost žen, která byla typická pro komunistický režim. Ve Scénáři bylo požadováno, aby výchova dítěte byla zrovnoprávněna se zaměstnáním (Kocourková, Rabušic, 2006).

Po tom, co se rozdělilo Československo a 1. 1. 1993 vznikla samostatná Česká republika, byl kladen důraz na reformu sociálního systému, jejímž cílem bylo finančně podporovat pouze sociálně potřebné rodiny. Nárůst životních nákladů během první poloviny 90. let nesly rodiny s dětmi nejhůře. Snížila se šance získat byt, který byl potřeba jako základní podmínka pro založení rodiny. Nyní na koupi bytu dosáhli pouze lidé z vysoko příjmových skupin. Sice vznikly nové nástroje státní podpory bydlení, a to byly hypotéky a stavební spoření, ovšem byly velmi omezené. V tomto období také klesaly reálné mzdy a velmi negativně se projevila snaha zacílit státní podporu pouze na nízkopříjmové rodiny (Kocourková, Rabušic, 2006).

Mezi lety 1997-1998 byl v ČR nepříznivý vývoj ekonomiky, a to si vynutilo některá opatření. Vzhledem ke snaze stabilizovat státní rozpočet se v těchto letech snížil okruh rodin, které pobírají přídavek na dítě z 87 % na 75 % a horní hranice pro přiznání přídavku na dítě se snížila z koeficientu 3 na koeficient 2,2, kterým se násobí částka životního minima (Kocourková, Rabušic, 2006).

Od roku 1998 se začala prosazovat politická vůle změnit systém podpory rodin, ale nebylo jasné, jakým způsobem. ČSSD se chtěla vrátit k původnímu rozsahu rodinných dávek a chtěla plošné vyplácení dávek. KDU-ČSL chtěla zvýšit přídavky na

děti pro středně příjmové skupiny a zvýšit daňové úlevy. Od roku 1999 se pod záštitou Senátu parlamentu ČR pořádaly konference o rodinné politice. V roce 1999 byl vládou zřízen Republikový výbor pro děti, mládež a rodinu a vláda ho považovala za svůj poradní orgán. Návrh koncepce rodinné politiky tento orgán nerozpracoval, pouze vypracoval Signální zprávu o stavu rodiny (Kocourková, Rabušic, 2006).

Opět uvádím tabulku s průměrnými mzdami, pro lepší představu o přídavcích a všech dávkách pro rodiny s dětmi.

Tabulka č. 7 – Průměrná měsíční mzda v Kč v letech 1980-1995

Rok	1980	1985	1990	1995
Průměrná měsíční mzda v Kčs	2 656	2 920	3 286	8 307

Zdroj: ČSÚ, 2018a; ČSÚ, 2018; zpracování vlastní; v roce 1995 je mzda v Kč

Nařízení vlády č. 112/1984 Sb., Československé socialistické republiky o zvýšení některých sociálních dávek na děti zvýšilo přídavky na děti od roku 1985 a do roku 1993 nebyly tyto přídavky upravovány.

Tabulka č. 8 – Měsíční přídavky na dítě v letech 1979-1989

Období	Měsíční přídavek v Kčs podle počtu dětí							
	1	2	3	4	5	6	7	každé další
1979-82	140	530	1030	1480	1770	2060	2350	+290
1982-86	180	610	1150	1640	1970	2300	2630	+330
1986-89	200	650	1210	1720	2070	2420	2770	+350

Zdroj: Kučera, 1994; zpracování vlastní

V roce 1993 proběhla změna, která přestala zohledňovat počet dětí v rodině, ale sledovala rostoucí výdaje na výchovu a výživu dětí v závislosti na jejich věku. Výše přídavků byla odvozována od životního minima (Kocourková, Rabušic, 2006).

Mateřský příspěvek, který byl do této doby poskytován pouze matkám, které pečovaly o dvě děti, byl nyní změněn. Změna proběhla v tom, že příspěvek se od roku 1985 poskytoval i matkám, které pečovaly pouze o jedno dítě do jednoho roku věku (Kocourková, Rabušic, 2006).

V roce 1990 byl zaveden rodičovský příspěvek, který nahradil příspěvek mateřský. Na tento příspěvek měl nárok rodič, který pečuje alespoň o jedno dítě do

věku 3 let. Příspěvek byl stanoven na částku 1 740 Kčs za měsíc (Zákon č. 382/1990, o rodičovském příspěvku).

1. 7. 1990 byl zaveden státní vyrovnávací příspěvek, který byl přijat v souvislosti s liberalizací cen. Tento příspěvek byl stanoven na 140 Kčs měsíčně a byl určen na kompenzaci zvýšených životních nákladů, kvůli zvýšeným spotřebitelským cenám. Částka byla následně zvýšena o 80 Kčs a byla poskytována pouze nezaopatřeným dětem, jejichž rodina měla nízký příjem (Kocourková, Rabušic, 2006).

Zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, bylo stanoveno životní minimum jako částka, která je společensky uznanou minimální hranicí příjmů občana. Pod tuto částku už nastává hmotná nouze. Částka potřebná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb občana se rozlišuje podle věku občana. Jestliže jde o dítě do 6 let věku, tato částka je 1 750 Kčs, od 6 do 10 let věku 1 950 Kčs, od 10 do 15 let věku 2 310 Kčs, v případě nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku činí tato částka 2 530 Kčs a u ostatních občanů 2 400 Kčs.

Zákonem o státní sociální podpoře měly být sjednoceny všechny dávky do jednoho systému. Pro tento systém se stalo důležité životní minimum, podle kterého se přiznává nárok na dávku a také výše dávky. S každou legislativní změnou životního minima se výše dávek mění. Rozhodný příjem pro přiznání dávky se počítá jako měsíční průměr příjmů rodiny, které připadají na rozhodné období. Dávky se dělí na testované a netestované. U testovaných dávek se posuzuje příjem rodiny a tyto dávky jsou: přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, sociální příplatek a příspěvek na dopravu, který byl v roce 2004 zrušen. Netestované dávky jsou poskytovány bez ohledu na příjem rodiny, tyto dávky jsou: rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek, dávky péstounské péče, porodné a pohřebné (Zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře).

Přídavek na dítě se poskytuje ve třech výměrách. Ve zvýšené výměře, jestliže příjem rodiny nepřevyšuje 1,1násobek životního minima, základní, jestliže příjem rodiny dosahuje 1,1 až 1,8násobek a snížená při příjmu rodiny ve výši 1,8 až 3násobku životního minima (Zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře).

Další dávkou byl příspěvek na bydlení, na který měli nárok vlastníci nebo nájemci bytů, jejichž příjem nepřekračuje 1,4násobku životního minima (Zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře).

Na rodičovský příspěvek má nárok rodič, který osobně celodenně a řádně pečuje o dítě ve věku do 4 let věku. Výše rodičovského příspěvku je dána součinem částky na

osobní potřeby rodiče, který tuto dávku pobírá, a koeficientu 1,1 (Zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře).

Do roku 1995 byla rodinám poskytována podpora při narození dítěte, tato dávka se v roce 1995 přetransformovala na porodné. Porodné, stejně jako podpora při narození dítěte, zůstává univerzální dávkou, na kterou má nárok žena, která porodila dítě, nebo otec dítěte, jestliže žena při porodu zemřela. Jestliže se ženě narodí jedno dítě, porodné činí součin částky životního minima na osobní potřeby dítěte a koeficientu 4. Při narození dvou dětí najednou porodné činí součin úhrnu částek životních minim na osobní potřeby těchto dětí a koeficientu 5 a u třech a více dětí je tento koeficient 9 (Zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře).

Do roku 1989 nebyla daňová soustava uceleným systémem, takový systém vznikl až v roce 1990 zákonem o dani z příjmu obyvatelstva. 6 000 Kčs si mohl od základu daně odečíst ten, kdo ve společné domácnosti vyživuje alespoň jedno dítě. 3000 Kčs si může odečíst poplatník, který platí výživné na jedno dítě a 6 000 Kčs, když platí výživné na dvě děti. 6 000 Kčs si může odečíst poplatník, který vyživuje manželku, jejíž příjem není větší než 14 000 Kč za kalendářní rok (Zákon č. 389/1990, o dani z příjmu obyvatelstva).

Zákon č. 586/1992 Sb., České národní rady o daních z příjmů, mění nezdanitelnou část základu daně. Nově si může poplatník, který vyživuje dítě ve společné domácnosti, základ daně snížit o 9 000 Kčs ročně na každé dítě, maximálně na 4 děti. Pokud bylo ve společné domácnosti více poplatníků, mohl si snížit daň o tuto částku pouze jeden z nich. Poplatník, který vyživoval manželku či manžela ve společné domácnosti, jehož příjem nepřesáhl za rok 20 400 Kč, mohl si snížit základ daně o 12 000 Kčs.

Další změnou v oblasti podpory rodin nepřímou finanční podporou byl zákon č. 323/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady o daních z příjmů, podle kterého se navyšovaly částky, o které bylo možné snížit základ daně. Na každé vyživované dítě se částka zvedla z 9 000 Kčs na 10 800 Kčs a zrušil se limit maximálního počtu 4 dětí. Výše odpočtu na manžela či manželku zůstala stejná, s tím rozdílem, že horní hranice příjmů manželky či manžela se zvýšila z 20 400 Kčs na 21 600 Kčs ročně.

V roce 1994 se částka, o kterou bylo možné snížit základ daně, na vyživované dítě zvedla na 12 000 Kčs a horní hranice příjmu manželky nebo manžela se zvedla na 24 000 Kčs (Zákon č. 259/1994, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady).

Tabulka č. 9 – Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček

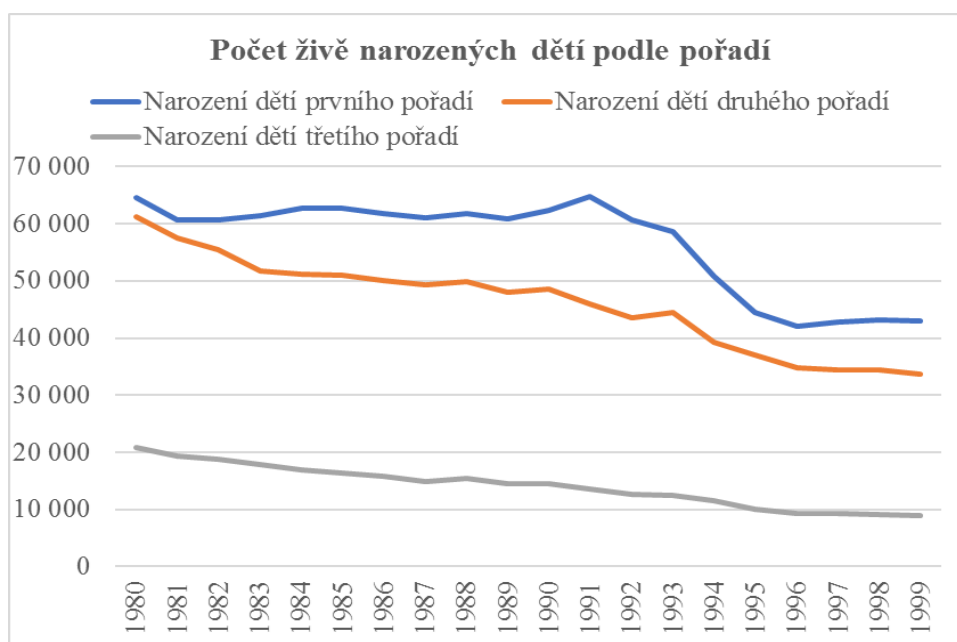
Rok	Hrubá míra porodnosti	Úhrnná plodnost	Průměrný věk prvorodiček
1980	14,9	2,1	22,4
1981	14,0	2,02	22,4
1982	13,7	2,01	22,4
1983	13,3	1,96	22,3
1984	13,3	1,97	22,3
1985	13,1	1,96	22,3
1986	12,9	1,94	22,4
1987	12,7	1,91	22,4
1988	12,8	1,94	22,4
1989	12,4	1,87	22,5
1990	12,6	1,89	22,4
1991	12,5	1,86	22,5
1992	11,8	1,71	22,6
1993	11,7	1,67	22,6
1994	10,3	1,44	22,9
1995	9,3	1,28	23,3
1996	8,8	1,19	23,7
1997	8,8	1,17	24
1998	8,8	1,16	24,4
1999	8,7	1,13	24,6

Zdroj: ČSÚ 2017c; ČSÚ, 2017d; zpracování vlastní

Za celých 19 let se porodnost snižovala. Důvodů to má mnoho. Jedním z nich je ten, že po období 70. let, kdy byly velmi štědré různé sociální podpory pro děti a velká motivace mít děti, se podpora rodin s dětmi začala snižovat, protože bylo nutné stabilizovat státní rozpočet. V 80. letech nebyla žádná nová motivace, která by přispěla k rozhodnutí rodin mít více dětí. Navíc v těchto letech začaly probíhat politické změny. Dalším z důvodů je i to, že v roce 1986 byly zrušeny interrupční komise a na potrat mohla jít každá žena, která o to požádá.

V 90. letech byl pokles porodnosti i plodnosti opravdu velký. Plodnost se za 9 let snížila o 0,76 dítěte. I v tomto desetiletí má pokles porodnosti více příčin. Po Sametové revoluci převládla v zemi euforie lidí ze svobody a nového politického režimu. Velmi krátce po této euforii přišlo uvědomění zhoršené životní situace, a i díky ní se porodnost snižovala. K tomu přispělo také to, že dávky pro rodiny s dětmi prošly v roce 1995 velkými změnami a v té době byly podporovány pouze nízkopříjmové rodiny s dětmi, což mělo velký vliv právě na střední vrstvu obyvatelstva. Jedním z dalších důvodů bylo to, že v této době bylo velmi obtížné získat byt, na něj dosáhli jen vysokopříjmoví obyvatelé. Byt byl jednou z podmínek pro založení rodiny, z toho důvodu i tato skutečnost přispěla ke snížení porodnosti. Dalším důvodem snížení porodnosti byl zcela jiný životní styl. Po revoluci v roce 1989 začali mít lidé nové možnosti. Mohli studovat, aniž by se báli, že budou vyhozeni ze školy za to, že jejich rodiče se nechovají podle komunistických představ, mohli cestovat nebo budovat svou kariéru. Z tohoto důvodu se také zvyšoval věk prvorodiček.

Graf č. 3 – Počet živě narozených dětí podle pořadí v letech 1980-1999



Zdroj: ČSÚ, 2017e; zpracování vlastní

Zejména v 90. letech vzniklo mnoho nových daňových opatření. Je ovšem nutno říci, že tato zvýhodnění nijak zvlášť nezvýhodňovala druhé nebo třetí děti. Částky, o které bylo možné snížit základ daně, byly na všechny děti stejné, to je důkazem toho, že třetích dětí se rodilo opravdu málo. Druhých dětí se rodilo o něco méně než dětí

prvních, jak tomu bylo zatím ve všech zkoumaných obdobích. Nenarodilo se jich ovšem o tolik méně, i přesto, že daňový systém druhé děti nijak nezvýhodňoval oproti dětem prvním. Z těchto důvodů jsem došla k závěru, že v tomto období neměl daňový systém vliv na narození více dětí druhého a vyššího pořadí.

4.4 Vývoj rodinné politiky a porodnosti v letech 2000-2018

Po roce 2000 se problém extrémně nízké plodnosti začal projevovat jako velmi naléhavý. V roce 2001 na sjezdu ČSSD tehdejší ministr práce a sociálních věcí V. Špidla uvedl, že v dnešní době je riziko mít děti, a že je nutné to změnit. Následně v rámci předvolební kampaně bylo přijato několik pronatalitních opatření (Kocourková, Rabušic, 2006).

V roce 2001 byla vytvořena aktualizace Koncepce bytové politiky, jejímž hlavním cílem bylo dosažení vhodného bydlení každou domácností. Byly zavedeny programy, které podporovaly stavební spoření, hypotéky, ale také výstavbu nového bydlení, a stát začal dotovat výstavbu obecních bytů, které si domácnosti mohly pronajmout (Kocourková, Rabušic, 2006).

Od roku 2002 bylo vytváření lepších podmínek pro rodiny s dětmi součástí volebních programů politických stran. V roce 2002, kdy se do čela koaliční vlády dostala sociální demokracie, se zvýšila pozornost na rodinnou politiku. Zvýšil se hlavně názor, že rodinná politika by měla být pronatalitní, a že dosavadní pasivní rodinnou politiku, která byla představována zejména dávkami státní sociální podpory, je nutno rozšířit o aktivní opatření pro úplné rodiny. Výsledkem toho bylo zavedení společného zdanění manželů v roce 2005 a následné zvýšení rodičovského příspěvku. Také byla potřeba institucionálně zabezpečit rodinnou politiku v rámci MPSV, které by koordinovalo ministerstva v přijímání rodinných opatření. Důsledkem bylo založení oddělení rodinné politiky v roce 2003. Toto oddělení v roce 2004 vypracovalo Národní zprávu o rodině a o rok později vypracovalo Národní koncepci rodinné politiky. Národní zpráva o rodině je dokument, jehož úkolem je popsat současnou situaci života rodin s dětmi v ČR. Dalším úkolem je vymezit úlohu rodinné politiky. V tomto dokumentu bylo konstatováno, že cílem rodinné politiky je vytvoření prostoru pro absolutní svobodu v rozhodování v oblasti rodinných záležitostí. Národní koncepce rodinné politiky představuje první formulaci rodinné politiky v ČR, je v ní uznáno, že stát má odpovědnost za budoucí vývoj populace v ČR. V koncepci je snaha přijímat

taková opatření rodinné politiky, která budou v souladu s ostatními oblastmi rodinné politiky, jako je například oblast bydlení, daně nebo trh práce (Kocourková, Rabušic, 2006).

Na konci prvního desetiletí tohoto století se objevila ekonomická krize a s ní spojené ohrožení rodin chudobou. Rodinná politika byla touto krizí velmi poznamenána a až do roku 2014 se objevovala vládní úsporná opatření jako reakce na krizi. Zmírňovaly se výdaje na sociální a rodinné dávky. Od roku 2014 vchází opět do popředí nutnost formulovat explicitní rodinnou politiku a nutnost zajistit ji institucionálně, legislativně i odborně (Kocourková, Rabušic, 2006).

Tabulka č. 10 – Průměrná měsíční mzda v Kč v letech 2000-2017

Rok	2000	2005	2010	2015	2017
Průměrná měsíční mzda v Kč	13 219	18 344	23 864	26 591	29 504

Zdroj: ČSÚ, 2018c; zpracování vlastní

Podle zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů se měnily dávky, které byly poskytovány na základě zákona o státní sociální podpoře z roku 1995.

Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě do 26 let, které žije v rodině s rozhodným příjmem menším než 2,4násobek životního minima rodiny. Pro výpočet dávky se posuzuje příjem za předchozí kalendářní rok. Přídavek na dítě do 6 let činí 500 Kč, od 6-15 let činí přídavek 610 Kč a přídavek na dítě od 15-26 let je 700 Kč (Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů).

Dále byla změna v příspěvku na bydlení, která se měnila mimo jiné i díky změněnému životnímu minimu v roce 2007. Příspěvek začal zohledňovat i skutečné náklady na bydlení, počet členů domácnosti, velikost obce, ve které se byt nachází, a také formu vlastnictví bytu (Höhne, 2008). Nárok na tuto dávku má vlastník bytu či nájemce, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmu rodiny, nestačí k pokrytí nákladů na bydlení, zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny musí být nižší než normativní náklady, které jsou stanoveny státem (Zákon č. 112/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu a zákona o pomoci v hmotné nouzi).

Na rodičovský příspěvek má nárok rodič, který celý kalendářní měsíc osobně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Rodič může příspěvek čerpat ve třech výměrách, a to ve zvýšené, základní a snížené. Zvýšená výměra se pobírá do 2 let věku

dítěte a činí 11 400 Kč měsíčně. Na zvýšenou výměru má nárok pouze rodič, kterému vznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo peněžitou pomoc ve výši alespoň 30 Kč za kalendářní den. Jestliže chce rodič pobírat rodičovský příspěvek do 3 let věku dítěte, zvolí si základní výměru, která činí 7 600 Kč měsíčně, o tuto výměru může požádat pouze rodič, který měl nárok na PPM. Rodič může využít pomalejší čerpání rodičovského příspěvku, a to buď po PPM, nebo od narození dítěte (pokud nemá nárok na PPM) v základní výměře do 21 měsíců dítěte, a poté do 48 měsíců dítěte čerpá příspěvek ve snížené výměře, která činí 3 800 Kč měsíčně (Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů).

Podmínky na nárok porodného zůstaly stejné, změnila se akorát výše tohoto přídatku. Nyní činí porodné 13 000 Kč na každé narozené dítě (Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů). V roce 2011 se porodné stalo testovanou dávkou a bylo vypláceno pouze na první živě narozené dítě v částce 13 000 Kč a při narození dvou a více dětí najednou tato dávka činila 19 500 Kč (Zákon č. 347/2010, kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí).

V roce 2004 proběhla velká změna v daňové podpoře rodin s dětmi, která byla platná od roku 2005. Bylo přijato společné zdanění manželů a zvýhodnění na vyživované dítě. V letech 2005-2007 mohly manželské páry využít **společné zdanění manželů**. Výhodné to bylo hlavně v situaci, kdy se příjmy manželů zásadně lišily. Jestliže využili tuto možnost, tak se zdanění vyššího příjmu snížilo a nižšího příjmu zvýšilo a celkově si manželský pár polepšil, tomu také odpovídá to, že tato možnost byla hojně využívána. Jedinou podmínkou byla společná výchova dítěte (MPSV, 2017a). Další položkou je **daňové zvýhodnění na dítě**. Skládá se z daňového bonusu a slevy na dani. Poplatník má nárok na daňové zvýhodnění na dítě, které vyživuje a žije s ním v jedné domácnosti, ve výši 6000 Kč ročně. Jestliže je nárok poplatníka na daňové zvýhodnění vyšší, než je jeho daňová povinnost vypočtená podle tohoto zákona, má poplatník nárok čerpat daňový bonus, ale pouze v případě, že je vyšší než 100 Kč, maximálně může být bonus vyplacen v částce 30 000 Kč ročně. Podmínkou pro čerpání daňového bonusu je to, že poplatník musí mít příjem ve zdaňovacím období minimálně 6násobek minimální mzdy (Zákon č. 669/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony).

Další velké změny přinesl zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, podle kterého daňové zvýhodnění na dítě vzrostlo na 10 680 Kč a sleva na

manželku či manžela na 24 840 Kč. V roce 2009 se sleva na manželku či manžela mění na 24 840 Kč, jestliže nemá vlastní příjem za zdaňovací období vyšší než 68 000 Kč (Kurzy.cz, 2018). Daňové zvýhodnění na dítě se v roce 2010 zvyšuje na 11 604 Kč (Zapletalová, 2016). V roce 2012 se toto zvýhodnění zvýšilo na 13 404 Kč a horní limit daňového bonusu byl zvýšen na 60 300 Kč ročně (Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, znění k 1.1. 2012). Jako novinka v roce 2015 bylo zvýšení daňového zvýhodnění na 2. a 3. dítě (Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, znění k 1.1. 2015). Daňové zvýhodnění na 2. dítě se v roce 2016 zvýšilo na 17 004 Kč a na 3. dítě na 20 604 Kč (Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, znění k 1.1. 2016). V roce 2017 se toto zvýhodnění na 2. dítě zvedlo na 19 404 Kč a na 3. dítě na 24 204 Kč (Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, znění k 1.1. 2017). V roce 2018 došlo opět ke zvýšení zvýhodnění na dítě (Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, znění k 1.1. 2018).

Zákon č. 247/2014 Sb., zákon o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, nově poskytuje slevu za umístění dítěte v zařízení péče o děti předškolního věku. Výše slevy odpovídá výši výdajů, které jsou prokazatelně doloženy poplatníkem.

Tabulka č. 11 – Daňové zvýhodnění na dítě, maximální daňový bonus, sleva za umístění dítěte a daňové zvýhodnění na manžela/ku v letech 2005-2017

Rok	Daňové zvýhodnění na dítě		Maximální daňový bonus	Sleva za umístění dítěte	Daňové zvýhodnění na manžela/ku	
	ve výši:	na:			zvýhodnění	max. plat manžela/ky
2005	6 000 Kč	každé dítě	30 000 Kč	x	x	x
2006	6 000 Kč	každé dítě	30 000 Kč	x	4 200 Kč	38 040 Kč
2007	6 000 Kč	každé dítě	30 000 Kč	x	4 200 Kč	38 040 Kč
2008	10 680 Kč	každé dítě	52 200 Kč	x	24 840 Kč	38 040 Kč
2009	10 680 Kč	každé dítě	52 200 Kč	x	24 840 Kč	68 000 Kč
2010	11 640 Kč	každé dítě	52 200 Kč	x	24 840 Kč	68 000 Kč
2011	11 640 Kč	každé dítě	52 200 Kč	x	24 840 Kč	68 000 Kč
2012	13 404 Kč	každé dítě	60 300 Kč	x	24 840 Kč	68 000 Kč
2013	13 404 Kč	každé dítě	60 300 Kč	x	24 840 Kč	68 000 Kč
2014	13 404 Kč	každé dítě	60 300 Kč	8 500 Kč	24 840 Kč	68 000 Kč

2015	13 404 Kč	1. dítě	60 300 Kč	9 200 Kč	24 840 Kč	68 000 Kč
	15 804 Kč	2. dítě				
	17 004 Kč	3. dítě				
2016	13 404 Kč	1. dítě	60 300 Kč	9 900 Kč	24 840 Kč	68 000 Kč
	17 004 Kč	2. dítě				
	20 604 Kč	3. dítě				
2017	13 404 Kč	1. dítě	60 300 Kč	11 000 Kč	24 840 Kč	68 000 Kč
	19 404 Kč	2. dítě				
	24 204 Kč	3. dítě				

Zdroj: výše uvedené zákony; zpracování vlastní

4.4.1 Aktuální stav přímých nástrojů rodinné politiky

Co se počtu příjemců a výše výdajů týče, je nejvýznamnější **přídavek na dítě** (MPSV, 2018). Od roku 2007 se rozhodný příjem pro tuto dávku zvýšil z 2,4násobku životního minima na 2,7násobek životního minima. Aby mělo nezaopatřené dítě nárok na dávku, zkoumá se příjem rodiny za předchozí kalendářní čtvrtletí. Rodičovský příspěvek se též počítá do příjmu rodiny. Dávka se dělí na 3 hranice věku dítěte, stejně jako od roku 2007 a částky se nemění. Změna je taková, že tento příspěvek se poskytuje také ve zvýšené výměře, a to podle stejných hranic věku dítěte jako v základní výměře. Do 6 let věku dítěte 800 Kč, od 6 do 15 let 910 Kč a od 15 do 26 let 1 000 Kč (MPSV, 2017b).

Příspěvek na bydlení je od roku 2007 pořád stejný (MPSV, 2017b). Nejvýznamnější a nejdůležitější příjmově netestovanou dávkou je **rodičovský příspěvek**. Nárok na tento příspěvek se nezměnil. Příspěvek se čerpá vždy pouze za nejmladší dítě v rodině. Rodič může vyčerpat maximální částku 220 000 Kč a má možnost rozdělit si ji až do 4 let věku dítěte, jestliže nejmladším dítětem v rodině jsou dvě a více dětí, částka, kterou rodič může vyčerpat je 330 000 Kč. Maximální měsíční výše příspěvku závisí na denním vyměřovacím základu, nejnižší vyplacená částka je 7 600 Kč, i v případě, že denní vyměřovací základ rodiče je menší. Jestliže se narodí v rodině další dítě, rodičovský příspěvek na starší dítě automaticky zaniká a rodiče jsou povinni tuto změnu nahlásit na příslušném orgánu, aby nedošlo k přeplatku (MPSV, 2017b).

Na porodné má nárok rodina, jejíž hranice příjmů v rodině je nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. Tato hranice příjmů se vždy počítá v kalendářním

čtvrtletí, které předchází kalendářnímu čtvrtletí, kdy se dítě narodilo. Porodné je stanoveno částkou 13 000 Kč na první živě narození dítě a 10 000 Kč na druhé živě narozené dítě (MPSV, 2016).

Velmi důležitá je také **peněžitá pomoc v mateřství**, která patří do systému nemocenského pojištění a je vyplácena pouze za splnění určitých podmínek. Peněžitá pomoc v mateřství je vyplácena 28 týdnů a 37 týdnů u pojištěnky, která porodila dvě a více dětí. Nástup na PPM je nejdříve 8 týdnů a nejdéle 6 týdnů před porodem. Základní podmínkou pro získání této pomoci je účast na nemocenském pojištění alespoň po dobu 270 kalendářních dní v posledních dvou letech před nástupem na PPM. Výše PPM činí 70 % denního vyměřovacího základu za kalendářní den (Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění k 1. 2. 2018).

4.4.2 Nepřímá finanční podpora-daňová opatření

Tabulka č. 12 – Daňové zvýhodnění na dítě, maximální daňový bonus, sleva za umístění dítěte a daňové zvýhodnění na manžela/ku

Rok	Daňové zvýhodnění na dítě		Maximální daňový bonus	Sleva za umístění dítěte	Daňové zvýhodnění na manžela/ku	
	ve výši:	na:			zvýhodnění	max. plat manžela/ky
2018	15 204 Kč	1. dítě	60 300 Kč	12 200 Kč	24 840 Kč	68 000 Kč
	19 404 Kč	2. dítě				
	24 204 Kč	3. dítě				

Zdroj: výše uvedené zákony; zpracování vlastní

4.4.3 Vývoj plodnosti a porodnosti

Tabulka č. 13 – Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček v letech 2000-2017

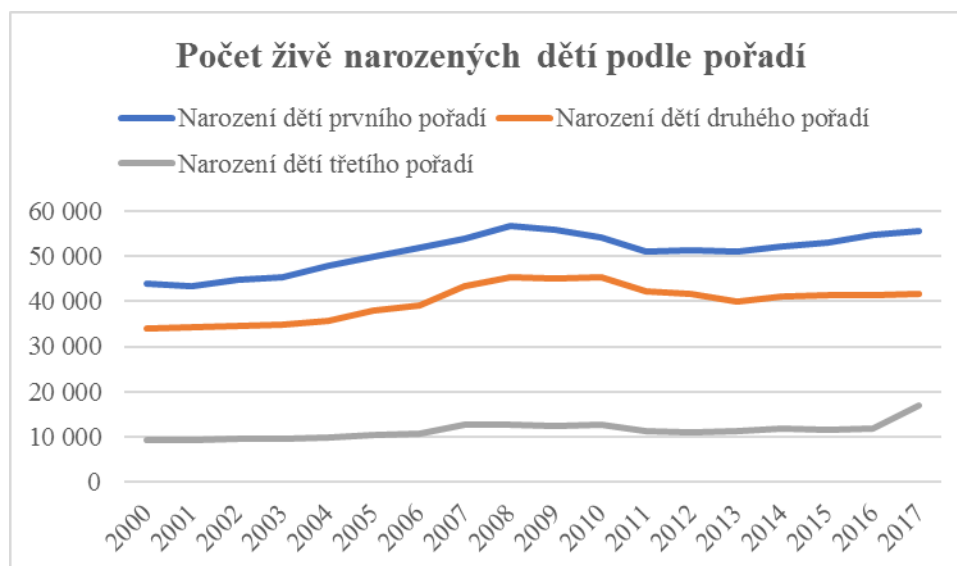
Rok	Hrubá míra porodnosti	Úhrnná plodnost	Prům. věk prvorodiček
2000	8,8	1,14	24,9
2001	8,9	1,15	25,3
2002	9,1	1,17	25,6
2003	9,2	1,18	25,9
2004	9,6	1,23	26,3
2005	10,0	1,28	26,6
2006	10,3	1,33	26,9
2007	11,1	1,44	27,1
2008	11,5	1,5	27,3
2009	11,3	1,49	27,4
2010	11,1	1,49	27,6
2011	10,4	1,43	27,8
2012	10,3	1,45	27,9
2013	10,2	1,46	28,1
2014	10,4	1,53	28,1
2015	10,5	1,57	28,2
2016	10,7	1,63	28,2
2017	10,8	1,67	x

Zdroj: ČSÚ, 2017c; ČSÚ, 2017d; ČSÚ, 2018d; ČSÚ, 2018e; zpracování vlastní

Od roku 2000 se porodnost začala zvyšovat. Velký vliv na to mělo uvědomění, že nízká porodnost už se stává opravdu extrémní a tento problém se začal řešit. Rodinná politika začala být součástí předvolebních kampaní politických stran, vznikaly národní rodinné koncepce a zaváděla se mnohá opatření, která měla motivovat rodiny mít děti. Za snížení porodnosti v roce 2009 a jejího následného trvání do roku 2014 mohla ekonomická krize v zemi. Díky ní se snižovaly dávky pro rodiny s dětmi a tato úsporná opatření pokračovala až do roku 2014. Od tohoto roku se dávky opět zvyšovaly, a to mělo dopad na opět se zvyšující porodnost.

I nepřímá finanční podpora se od počátku 21. století neustále rozšiřuje nebo alespoň zvyšuje, což je další důvod zvyšující se porodnosti. Jenom daňové zvýhodnění na dítě se za posledních 13 let zvýšilo téměř o 10 000 Kč.

Graf č. 4 – Počet živě narozených dětí v letech 2000-2017



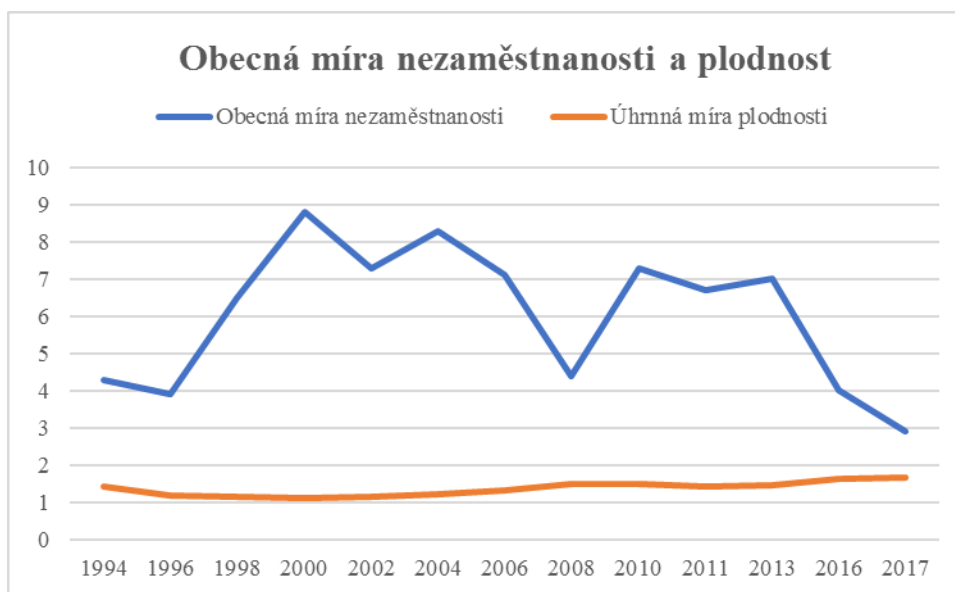
Zdroj: ČSÚ, 2017e; ČSÚ, 2018f; zpracování vlastní

Počet dětí narozených jako druhý v pořadí se vyvíjel podobně jako vývoj počtu narozených dětí jako první v pořadí. Od roku 2005 do roku 2009 je vidět rychlejší nárůst v počtu prvních i druhých narozených dětí, v této době se rychleji zvyšovalo i tempo počtu narozených dětí jako třetí v pořadí. Tento rychlejší nárůst přičítám mimo jiné také tomu, že bylo zavedeno společné zdanění manželů. Díky tomu, jestliže byla žena na mateřské nebo rodičovské dovolené, snižoval se základ daně manželovi, proto je možné, že rodiny měly větší motivaci mít i druhé a třetí děti. V tomto roce bylo také zavedeno daňové zvýhodnění na dítě, které mohlo také přispět k vyššímu počtu narozených dětí ve druhém a třetím pořadí. Společné zdanění manželů bylo ovšem v roce 2007. Pokles počtu narozených dětí prvních, druhých i třetích v pořadí v roce 2009 přičítám spíše ekonomické krizi, která se v zemi projevila než tomu, že se v nedávné době zrušilo společné zdanění manželů. Od roku 2014 se počet druhých narozených dětí trvale zvyšuje, tento vzestup přičítám oživení ekonomiky, a s tím i zvyšování různých přídavků pro rodiny s dětmi. V roce 2015 se zvýšilo daňové zvýhodnění na druhé i na třetí děti, které se zvyšovalo i v dalších letech. Je nemožné říci, že tento vzestup byl způsoben pouze díky tomuto daňovému zvýhodnění, vzhledem

k tomu, že ostatní dávky státní sociální podpory se také zvyšují. Shrnutím tohoto období můžu říci, že ani v tomto období nemá daňové zvýhodnění výrazný vliv na počet narozených druhých a třetích dětí v pořadí.

5. Vliv HDP a nezaměstnanosti na plodnost

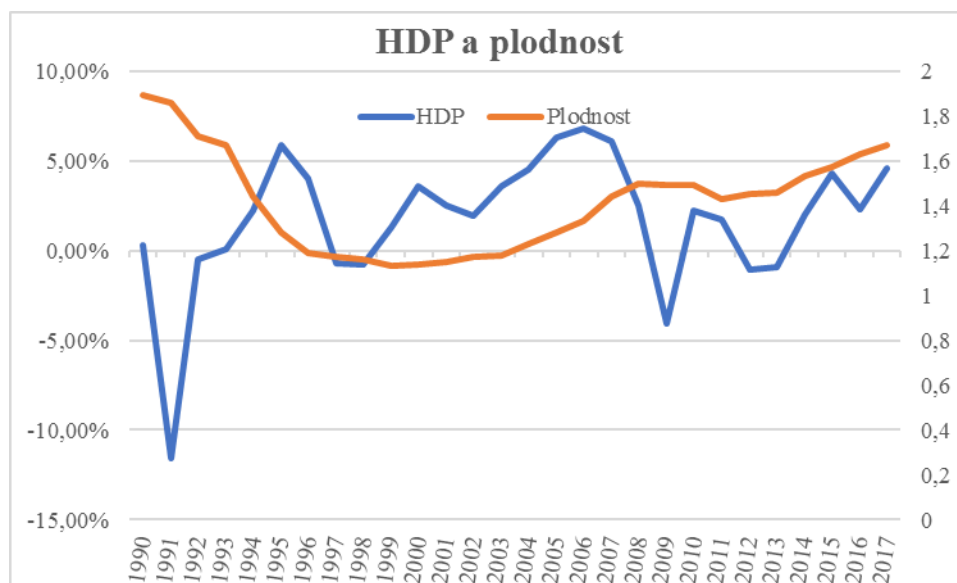
Graf č. 5 – Obecná míra nezaměstnanosti a plodnost v letech 1994-2017



Zdroj: ČSÚ, 2017f; ČSÚ, 2017d; ČSÚ, 2018d; ČSÚ, 2018g; zpracování vlastní

Nezaměstnanost začala být měřena, až po vzniku České republiky. V grafu jsem zaznamenala převážně přelomové roky, kdy se nezaměstnanost začala zvyšovat nebo snižovat. Myslím si, že nezaměstnanost nemá žádný vliv na plodnost. V některých letech sice platí, že když se zvyšuje nezaměstnanost, porodnost klesá a naopak, ale v letech 1996, 2004, 2011 a 2013 tohle neplatí. Navíc v letech, kde tento vztah platí, je změna plodnosti opravdu velmi malá.

Graf č. 6 – HDP a plodnost



Zdroj: ČSÚ, 2017d; ČSÚ, 2018e; kurzy.cz, 2018b; zpracování vlastní

Podle zjištěných dat nemělo HDP v 90. letech vliv na plodnost. I když HDP kolísalo, plodnost neustále klesala. Klesala i v případě, že HDP rostlo. Začátkem 20. století se situace nezměnila, i přes to, že HDP kolísalo, nemělo to žádný vztah s plodností. Vzhledem k mé předchozí analýze bych čekala, že se zvyšujícím se HDP bude růst i plodnost, to se v tomto období však nepotvrdilo.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na analýzu vlivu rodinné politiky na porodnost v České republice od roku 1945. Na základě zdrojů a části mé vlastní praktické části práce jsem si ověřila, že rodinná politika je velmi důležitým faktorem, který ovlivňuje porodnost. Vzhledem ke stárnutí populace je v dnešní době rodinná politika jako faktor vlivu na porodnost, ale i plodnost, velmi často diskutovaným tématem. Nízká plodnost je totiž jedním z hlavních důvodů stárnutí populace, nedosahuje ani hodnoty 2,1, což je hodnota prostého zachování reprodukce populace. Tento problém má vliv na ekonomickou situaci země, a to takový, že je méně lidí v reprodukčním věku a hodně lidí, kteří pobírají starobní důchod. V 70. letech 21. stol. byl „baby boom“, kde se plodnost vyšplhala až na hodnotu 2,42, tito lidé jsou momentálně ve věku aktivně ekonomického obyvatelstva, ovšem až tato generace půjde do důchodu, mohl by nastat velký ekonomický problém, jestliže nebude žádná změna důchodového systému.

V teoretické části jsem nastudovala vhodné zdroje a seznámila se s definicí sociální a populační politiky, které jsou si velmi blízké s politikou rodinnou. Dále jsem se seznámila s pojmy souvisejícími s rodinnou politikou. Vyjasnila jsem si, že jednotná definice rodinné politiky neexistuje. V teoretické rovině se ztotožňuji s tím, že hlavním cílem rodinné politiky je vytvářet vhodné prostředí pro rodiny, umožnit lidem realizovat své vlastní rozhodnutí v oblasti partnerství a rodičovství a dále respektovat to, že každý má jiné potřeby. V teoretické části jsem si také ujasnila, jak je rodinná politika právně zakotvená v rámci ČR, i jaké jsou dokumenty v oblasti Evropské unie. Dále jsem se v části práce zaměřila na faktory, které ovlivňují ženy, kolik budou mít dětí. V této oblasti jsem si potvrdila myšlenku, že velkým problémem v souvislosti s dětmi je u žen trh práce a vzdělání. Žena, která chce studovat a budovat svou kariéru, už většinou nemá na děti čas. Novým poznatkem pro mě byl ekonomický faktor působící na to, kolik dětí žena bude mít. Tento model zahrnuje i Beckerův přístup, který tvrdí, že počet dětí se odvíjí od mzdy rodičů, čím více mají rodiče peněz, tím více mají dětí. S tímto přístupem se já osobně neztotožňuji, i empirická fakta ukazují, že bohatší rodiče mají méně dětí.

V praktické části jsem nejprve popsala různé pojmy spojené s plodností a porodností a popsala jejich měření, protože těmito hodnotami jsem se v práci dále zabývala a pomocí nich jsem analyzovala jednotlivá období.

Cílem mé práce bylo analyzovat vliv rodinné politiky na porodnost a dílčí hypotéza byla, zda daňové zvýhodnění na dítě je jedním z faktorů, který vede k tomu, že se rodí více dětí vyššího pořadí. Myslím, že tyto cíle se mi v mé práci podařilo splnit. V každém zkoumaném období se vliv rodinné politiky na porodnost měnil. Došla jsem k závěru, že v jednotlivých obdobích jde vliv rodinné politiky na porodnost ruku v ruce s životní úrovní obyvatelstva, a také s ekonomickou situací země, které měly také vliv na porodnost. V 50. letech i v 60. letech porodnost klesala hlavně z důvodu špatné životní úrovně obyvatel, v 50. letech to bylo díky měnové reformě a také vynucení vysoké zaměstnanosti žen. I přesto, že se různé přídavky rodinám s dětmi zvyšovaly, nebyly dostatečně velké k tomu, aby motivovaly rodiny mít děti, kdyby ženy nechodily do práce, často by se rodina jen stěžila uživila. V 50. letech byl vliv rodinné politiky na porodnost téměř nulový. V 60. letech se porodnost opět snižovala z důvodu politické krize. V tomto období dokázala rodinná politika svými nástroji motivovat obyvatele k tomu, aby měli více dětí, což se projevilo zvýšenou porodností. Ovšem v tomto období měla rodinná politika i negativní vliv na porodnost, a to díky přijetí zákona na ochranu těhotných žen a žen v mateřství, důsledkem toho byla nechuť zaměstnavatelů zaměstnávat ženy v této situaci. Změna porodnosti přišla v 70. letech, kdy rodinná politika měla velmi pozitivní vliv na porodnost. Zvyšovalo se mnoho jejích nástrojů a mnoho nových jich bylo zavedeno, a to motivovalo rodiny s dětmi mít ještě více dětí. V 80. letech stát potřeboval stabilizovat rozpočet, z toho důvodu bylo mnoho podpor pro rodiny s dětmi zrušeno nebo minimálně sníženo a v těchto letech nebyla žádná nová motivace mít více dětí. V 90. letech se opět zhoršila životní situace obyvatel, kvůli novému režimu, a znovu klesala porodnost, situaci mimo jiné také zhoršoval nový systém dávek, který zvýhodňoval pouze nízkopříjmové skupiny. V praktické části jsem také došla k poznatku, že extrémně nízká porodnost začala být řešena až začátkem 21. století, protože tento problém se stal velmi naléhavým. V tomto období měla rodinná politika na porodnost opravdu velký vliv. Téma rodinné politiky se dostalo i do předvolebních kampaní politických stran a tento problém začal být aktivně řešen. Od té doby se začaly zvyšovat podpory pro rodiny s dětmi. V poslední kapitole jsem se zaměřila na vliv HDP a nezaměstnanosti na plodnost a zjistila jsem, že ve zkoumaném období tyto proměnné neměly na plodnost vliv, což mě k předchozímu vývoji překvapilo.

Hypotéza v mé práci zněla, že daňové zvýhodnění rodin s dětmi vede k tomu, že rodiny mají více dětí vyššího pořadí. Tuto hypotézu nemůžu verifikovat ani falzifikovat.

Jak se ukázalo, ve většině zkoumaných období nemělo daňové zvýhodnění větší vliv na porodnost. Jediným obdobím, kdy můžu přičíst zvýšenou porodnost právě daňovému zvýhodnění, je období v letech 2005-2007, kdy bylo zavedeno společné zdanění manželů. Dále v období 2015, kdy bylo zvýšeno daňové zvýhodnění na druhé a třetí narozené děti, v tomto období působilo na porodnost mnoho dalších exogenních proměnných, proto nemohu tento vzestup porodnosti přičíst pouze daňovému zvýhodnění, ale znatelný vliv tam jistě byl.

V praktické části jsem měla problémy s daty za rok 2018 a s některými daty i za rok 2017, která ještě nejsou k dispozici. Nejvíce jsem data čerpala z Českého statistického úřadu.

Kdybych nebyla limitována zadáním a rozsahem práce, bylo by zajímavé do každého období doplnit věkovou strukturu obyvatelstva, státní rozpočet za dané období a také, jakou část státního rozpočtu tvořily výdaje na rodinnou politiku. Zajímavé by bylo také zařadit ekonomické výnosy a náklady při pořízení dítěte. Dále by bylo jistě přínosné se v souvislosti s nízkou porodností věnovat dalším vlivům. K těmto vlivům by určitě patřila rozvodovost a sňatečnost.

Seznam použitých zdrojů

Knihy

BARTOŠOVÁ, Milada. *Československá populační politika včera a dnes*. Praha: Panorama, 1979. 134, [2] s. Socialistická státní politika.

Becker, G. S. 1960. *An economic Analysis of Fertility*. In: Demographic and economic change in developer countries: A conference of the universities - National Bureau Committee for Economic Research. Princeton University Press, Princeton, s. 209-240.

CIGÁNEK, Vít. *Křesťan a regulace porodnosti*. 2. upr. vyd., v MCM vyd. 1. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1996. 55 s. ISBN 80-238-0251-8.

ESPING-ANDERSEN, Gøsta. *Social Foundations of Postindustrial Economies*. 1st pub. New York: Oxford University Press, 1999. ix, 207 s. ISBN 0198742010

ESPING-ANDERSEN, Gøsta. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press, 1990. 248 s.: tab. ISBN 0-691-02857-5.

FRANCOVÁ, Hana a NOVOTNÝ, Aleš. *Sociální politika v základech*. Praha: Triton, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7387-125-3.

HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 264 s. ISBN 978-80-7419-020-9.

KOCOURKOVÁ, Jiřina et al. *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 73 s. Ekonomika, právo a politika, č. 21/2002.

KOCOURKOVÁ, Jiřina, ed. a RABUŠIC, Ladislav, ed. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?: proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české veřejnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006. 158 s. ISBN 80-86561-93-3.

KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1994. 197 s. Acta demographica; XII. ISBN 80-901674-7-0.

MATĚJKOVÁ, Barbora a PALONCYOVÁ, Jana. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita v Brně pro Výzkumný ústav práce a sociálních věcí Praha, 2005. 79 s. ISBN 80-210-3630-3.

RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. Studie; sv. 32. ISBN 80-86429-01-6.

TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. 366 s. ISBN 978-80-7367-868-5.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

Vlček, J. a kolektiv. 1992. *Zákon o klesajících výnosech*. In: Výkladový lexikon pojmů tržní ekonomiky. Victoria Publishing, Praha, s. 209-210.

Internetové zdroje

Bagavos, C., and Martin, C.,(2001): Which public policies have an impact on fertility? In: *Low Fertility, Families and Public Policies*. Synthesis Report on Seminar [online]. Seville 2000. Vienna: OIF [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.oif.ac.at>

Barcelona Objectives. *The development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth*. [online]. Luxembourg: European Commission, 2013 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130531_barcelona_en.pdf

ČSSZ, Česká správa sociální zabezpečení. *Peněžitá pomoc v mateřství* [online]. 2017 [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/penezita-pomoc-v-materstvi.htm>

ČSÚ, Český statistický úřad. *Obyvatelstvo ve městech Libereckého kraje v roce 2016 (předběžné údaje)* [online]. 2017a [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xl/170321_mesta

ČSÚ, Český statistický úřad. *Obyvatelstvo – roční časové řady* [online]. 2017b [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu

ČSÚ, Český statistický úřad. *Tab. 2 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 – 2016, relativní údaje* [online]. 2017c [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu

ČSÚ, Český statistický úřad. *Graf 3 Úhrnná plodnost a průměrný věk matek, 1920 – 2016* [online]. 2017d [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu

ČSÚ, Český statistický úřad. *6-8 Živě narození dětí podle pořadí v letech 1950–2016* [online]. 2017e [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2016>

ČSÚ, Český statistický úřad. *401R Míra nezaměstnanosti dle oblastí a krajů* [online]. 2017f [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2016>

ČSÚ, Český statistický úřad. *Tab. 39 Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v civilním sektoru národního hospodářství podle ekonomické činnosti (sekce OKEČ) a sfér (v Kč, na fyzické osoby)* [online]. 2018a [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/casove-rady-zakladnich-ukazatelu-statistiky-prace-unor-2018>

ČSÚ, Český statistický úřad. *Tab. 40 Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v národním hospodářství (bez podlimitních ekonomických subjektů) podle ekonomické činnosti (oddíly OKEČ) a sfér (v Kč, na fyzické osoby)* [online]. 2018b [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/casove-rady-zakladnich-ukazatelu-statistiky-prace-unor-2018>

ČSÚ, Český statistický úřad. *Tab. 1 Průměrná hrubá měsíční mzda a průměrný počet zaměstnanců (na přepočtené počty)* [online]. 2018c [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/pmz_cr

ČSÚ, Český statistický úřad. *Tab. 1.2. Pohyb obyvatelstva (relativní údaje) podle regionů soudržnosti, krajů a okresů* [online]. 2018d [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-rok-2017>

ČSÚ, Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva - rok 2017* [online]. 2018e [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2017>

ČSÚ, Český statistický úřad. *Tab. 2.1. Narození podle regionů soudržnosti, krajů a okresů* [online]. 2018f [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-rok-2017>

ČSÚ, Český statistický úřad. *Tab. 1 Míra zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity (očistěné od sezónních vlivů)* [online]. 2018g [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-rok-2017>

Demografie [online]. Panorama, 1981, 23.(4.) [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bwo5H2vnLAXYR1JRNjZCY3ZoZXc>

DUDOVÁ, Radka a kol. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007 [cit. 2018-03-17]. ISBN 978–80–7330–119–4. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/40355714_Souvislosti_promen_pracovniho_trhu_a_soukromeho_rodinneho_a_partnerskeho_zivota

Euroskop. *Charta základních práv Evropské unie*. [online]. 2007 [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf

HÖHNE, Sylva. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití* [online]. Praha: VÚPSV, 2008 [cit. 2018-04-25]. ISBN 978-80-87007-93-8.

Dostupné z:

http://samba.fsv.cuni.cz/~dobik0as/Rodinn%C3%A1%20politika%202012/Literatura%20ke%20kurzu/H%C3%B6hne_podpora%20rodin%20s%20detmi.pdf

John R. WEEKS. *POPULATION An Introduction to Concepts and Issues Tenth Edition* [online]. United States of America: Thomson Wadsworth, 2008 [cit. 2018-03-17]. ISBN 978-0-495-09637-5. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=NgRZf1A63GoC&pg=PR22&dq=POPULATION+An+Introduction+to+Concepts+and+Issues+Tenth+Edition&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwj5oc79xtPaAhXQyKQKHZNnCHUQ6AEIJzAA#v=onepage&q=POPULATION%20An%20Introduction%20to%20Concepts%20and%20Issues%20Tenth%20Edition&f=false>

KOSTELECKÝ, Tomáš a Jana VOBECKÁ. *Ovlivňuje finanční (ne)dostupnost bydlení porodnost v České republice?* [online]. 2011, XIV(1), 4 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2011/2011-01/04_ovlivnuje.pdf

KOTOUS, Jan, Gabriela MUNKOVÁ a Martin ŠTEFKO. *Obecné otázky sociální politiky* [online]. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/books/Obecne%20otazky%20socialni%20politiky.pdf>

KUCHAŘOVÁ, Věra. Rodinná politika v ČR – proč a o čem. *Demografie* [online]. 2006, 48(4), 229-240 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20563529/180306q4.pdf/48dc66da-f73e-4a10-969c-076d6ba96558?version=1.0>

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Rodinná politika na úrovni obcí a krajů. Principy a východiska* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2014 [cit. 2018-04-22]. ISBN 978-80-7416-210-7. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_385.pdf

Kurzy.cz. *Slevy na dani pro poplatníky daně z příjmů fyzických osob, § 35ba* [online]. Praha, 2018a [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://zakony.kurzy.cz/586-1992-zakon-o-danich-z-prijmu/paragraf-35ba/>

Kurzy.cz. *HDP 2018, vývoj hdp v ČR – 5 let* [online]. Praha, 2018b [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/makroekonomika/hdp/?G=3&A=2&page=5>

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní zpráva o rodině. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky* [online]. Praha, 2014 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní koncepce rodinné politiky. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky* [online]. Praha, 2005 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní zpráva o rodině. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky* [online]. Praha, 2017a [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31403/Zprava_o_rodine_2017.pdf

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Obecné informace*. [online]. Praha, 2018a [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/obecne>

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Porodné* [online]. Praha, 2016 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Přídavek na dítě* [online]. Praha, 2018b [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Příspěvek na bydlení* [online]. Praha, 2017b [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodičovský příspěvek* [online]. Praha, 2018c [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp

MPSV, Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí: Metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí ČR* [online]. Praha, 2008 [cit. 2018-01-25]. ISBN 978-80-86878-82-9. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf

NĚMEC, Václav. 80. léta, Sametová revoluce. In: *Dějepis.com* [online]. 2013 [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <http://www.dejepis.com/ucebnice/80-leta-sametova-revoluce/>

PALONCYOVÁ, Jana a kol. *Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice* [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i, 2013 [cit. 2018-04-25]. ISBN 978-80-7416-127-8. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_360.pdf

Sbírka zákonů. *Listina základních práv a svobod článek 32* [online]. 2018 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <http://www.sbirkazakonu.info/listina-zakladnich-prav-a-svobod/rodicovstvi-a-rodina-jsou-pod-ochranou-zakona.html>

MVČR, Ministerstvo vnitra České republiky. *Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv* [online]. 2018 [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

STRAŠILOVÁ, Gabriela. „Husákovy“ versus „Havlovy děti“. In: *Statistika&My* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2013/12/husakovy-versus-havlovy-deti/>

Školkovné. *Co je to Školkovné?* [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: <http://www.skolkovne.cz/>

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ o.p.s. Centrum celoživotního vzdělávání. Sociální politika. In: *Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program zaměstnanost* [online]. Praha, 2016 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://granty.vrsers.cz/dokument/Socialni%20politika.pdf>

ZAPLETALOVÁ, Renata. *Dlouhodobý vývoj daňové podpory rodin s dětmi v ČR v kontextu ostatních nástrojů rodinné politiky* [online]. Brno: 2016 [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/txys0/Zapletalova__DP.pdf

Právní předpisy

Nařízení vlády č. 112/1984 Sb., Československé socialistické republiky o zvýšení některých sociálních dávek

Předpis č. 14/1973 Sb., zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění o poskytování půjček se státním příspěvkem mladým manželům)

Zákon č. 16/1959 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o nemocenském pojištění zaměstnanců

Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců

Zákon č. 56/1948 Sb., o státní podpoře novomanželům

Zákon č. 58/1964, Sb., o zvýšení péče o těhotné ženy a matky

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce

Zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství

Zákon č. 76/1952 Sb., o dani ze mzdy

Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění

Zákon č. 94/1963, Sb., o rodině

Zákon č. 112/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu a zákona o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 153/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje zákoník práce

Zákon č. 154/1945 Sb., o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci

Zákon č. 154/1969 Sb., o mateřském příspěvku

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 259/1994 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady)

Zákonem č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 323/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady o daních z příjmů

Zákon č. 347/2010 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Zákon č. 382/1990 Sb., o rodičovském příspěvku

Zákon č. 389/1990 Sb., o dani z příjmu obyvatelstva

Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu

Zákon č. 586/1992 Sb., České národní rady o daních z příjmů

Zákon č. 669/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Seznam použitých zkratk

§ – paragraf

ČR – Česká republika

ČSR – do roku 1960 Československá republika, později Česká socialistická republika

ČSÚ – Český statistický úřad

EU – Evropská unie

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

Kč – Koruna česká

Kč – Koruna československá

KSČ – Komunistická strana Československa

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSN – Organizace spojených národů

OSVČ – Osoba samostatně výdělečně činná

PPM – Peněžitá pomoc v mateřství

Sb. – Sbírk

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam grafů a tabulek

Seznam grafů

Graf č. 1: Počet živě narozených dětí podle pořadí v letech 1950-1959.....	30
Graf č. 2: Počet živě narozených dětí podle počtu pořadí v letech 1960-1979.....	38
Graf č. 3: Počet živě narozených dětí podle pořadí v letech 1980-1999.....	44
Graf č. 4: Počet živě narozených dětí v letech 2000-2017.....	52
Graf č. 5: Obecná míra nezaměstnanosti a plodnost v letech 1994-2017.....	54
Graf č. 6: HDP a plodnost.....	55

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Průměrná měsíční mzda v letech 1947-1959.....	25
Tabulka č. 2: Přídavky na děti v letech 1945-1959.....	26
Tabulka č. 3: Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček v letech 1945-1959.....	29
Tabulka č. 4: Průměrná měsíční mzda v letech 1969-1979.....	32
Tabulka č. 5: Měsíční přídavek na děti v letech 1968-1979.....	33
Tabulka č. 6: Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček.....	36
Tabulka č. 7: Průměrná měsíční mzda v Kč v letech 1980-1995.....	40
Tabulka č. 8: Měsíční přídavky na dítě v letech 1979-1989.....	40
Tabulka č. 9: Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček v letech 1980-1999.....	43
Tabulka č. 10: Průměrná měsíční mzda v Kč v letech 2000-2017.....	46
Tabulka č. 11: Daňové zvýhodnění na dítě, maximální daňový bonus, sleva za umístění dítěte a daňové zvýhodnění na manžela/ku v letech 2005-2017.....	48
Tabulka č. 12: Daňové zvýhodnění na dítě, maximální daňový bonus, sleva za umístění dítěte a daňové zvýhodnění na manžela/ku.....	50
Tabulka č. 13: Vývoj hrubé míry porodnosti, úhrnné plodnosti a průměrného věku prvorodiček v letech 2000-2017.....	51